Édes Anyanyelvünk

XLIV. évfolyam 1. szám
2022. február

ÉDES ANYANYELVÜNK
az Anyanyelvápolók Szövetsége folyóirata

Megjelenik évente ötször (februárban, áprilisban, júniusban, szeptemberben és novemberben)

Főszerkesztő: Keszler Borbála

Főszerkesztő-helyettes: Lengyel Klára

Szerkesztők: Raátz Judit, Blankó Miklós, Cservenka Judit

Szerkesztőbizottság:
tiszteletbeli főszerkesztő: Grétsy László
tagok: Heltainé Nagy Erzsébet, Nyiri Péter
Péntek János, Pomozi Péter, Pusztay János

Felelős kiadó: Juhász Judit

Kiadó:
Anyanyelvápolók Szövetsége
(www.anyanyelvapolo.hu)

Irodavezető: Kovács Zsuzsanna

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Borítószerkesztő: Muhi Anna

Támogató:
Emberi Erőforrások Minisztériuma

Magyar Művészeti Akadémia

Nemzeti Kulturális Alap

Szakmai támogatók:
Magyar Nyelvtudományi Társaság
ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Károlyi utca. 16.,
ea@anyanyelvapolo.hu

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)
Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.
Nyomás: mondAT Kft.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága
(Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán,
kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu
Információ, reklamáció: 80/444-444.
További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.
Bankszámlaszám: 11705008-20132015.
Belépési nyilatkozat a honlapunkon elérhető.
Az ASZ tagjai a folyóiratot illetménylapként kapják.

A címlapon: Grétsy László professzor, folyóiratunk tiszteletbeli főszerkesztője

Tartalom

1 Grétsy tanár úr 90 éves (*Raátz Judit*)

2 *Nyiri Péter*: Ünnepi beszéd az Anyanyelvápolók Szövetségének gáláján

3 Keszler Borbála az Édes Anyanyelvünk új főszerkesztője (*Cservenka Judit*)

5 *Lengyel Klára*: Mentes – mimentes? kimentes?

7 *Fráter Zoltán*: Szép magyar vers

8 *Horváth László*: Az olimpia nyelvhasználatából

10 „Nehogy azt hidd, hogy úgy megy, mint régen" (*Navarrai Mészáros Márton*)

12 *Ferdinandy György*: A fiatal magyar költészetről

12 *Büky László*: Ióta és jotta

14 *Kerekes Barnabás*: Elkezdődött, folytatódott…

16 *Holczer József*: *Brutális* baleset… *brutális* futás…

17 *Grétsy László*: Tram-train

18 *Dóra Zoltán*: A nyelv és a logika

18 *Schirm Anita:* Amikor a sok nem sok(k)

20 Anyanyelvi est fiataloknak 1. Bese Gergő atya (*Blankó Miklós*)

21 *Veszelszki Ágnes*: A vakcinaszűztől az oltibariig

23 *Ugrin Bálint*: A belső beszéd kutatása: mennyire hangosak a gondolataink?

24 Kováts Dániel: Hű valék (*Juhász Zoltán András*)

25 Barátság 77 éven át – Sediánszky János halálára (*Czigány György*)

26 In memoriam H. Varga Gyula (*Blankó Miklós, Aczél Petra*)

27 Rajt előtt a 25. Simonyi-verseny (*Tóth Etelka*)

28 *Hódi Éva*: Anyanyelvápoló törekvések a Vajdaságban

29 Fiatal anyanyelvápolók (*Bálint Ádám*)

30 Olvasói levelek – szakértő válaszok

31 Híreink

35 Pontozó (*Grétsy László*)

36 Gyereksarok – Nyelvi játékok (*Forgács Róbert*)

Grétsy tanár úr 90 éves

Hihetetlen leírni, hogy Grétsy László, mindenki Tanár Ura 90 éves lett. Nehéz ilyenkor szavakat találni, nehéz méltatást, köszöntőt írni, hiszen annyi mindenről lehetne, kellene szólni. Pályáról, munkáról, kutatásról, nyelvről, nyelvművelésről, tanításról, könyvekről, tanulmányokról, médiaszereplésekről, sikerekről, eredményekről, kitüntetésekről, az EMBERről és még sok egyébről. Kavarognak a gondolatok, és felvillan egy-egy fontos momentum, amely Grétsy tanár úrról azonnal eszembe jut.

Az *első személyes találkozás* még az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Mai Magyar Nyelvi Tanszékén volt 1988-ban. Akkor kerestem meg Grétsy tanár urat, hogy az ELTE kihelyezett gödöllői tagozatán meghirdetett oktatói állásra jelentkezzem. Soha nem felejtem el, mennyire izgultam, hiszen én már, ha nem is személyesen, de régen ismertem őt, olvastam egy-egy írását, hallottam a rádióban, láttam a televízióban. Ahogy beléptem a szobája ajtaján, minden félelem elszállt. Elszállt, mert egy nagyon kedves, mosolygós, nyitott emberrel találkoztam. Pont olyan megnyugtató, természetes volt, mint ahogy azt a közvetett ismeretség alapján gondoltam. Ettől kezdve, minden személyes találkozáskor, levélben, telefonon ez az első benyomás, érzés ott volt, és ott maradt ma is.

Grétsy tanár úr a főnököm, igen, 1988-tól egészen nyugdíjba vonulásáig a tanszékvezetőm volt. Vezetett mindannyiunkat, főnökünk volt, de a szó legnemesebb értelmében. Segítette, támogatta a tanszék minden tagját. Nem lehetett olyan kéréssel hozzá fordulni, amelyet ne igyekezett volna támogatni. Támogatta a pályázatainkat, örömmel adott bármelyikünknek ajánlást, és sok esetben a neki szóló szakmai felkéréseket átadta valamelyikünknek. Ha bármelyikünk valamilyen eredményt ért el, doktoráltunk, cikkünk, könyvünk jelent meg, velünk együtt örült. Tudott mindannyiunk családjáról, ha személyesen nem is, de név szerint ismerte a gyerekeinket, és nem egyszer érdeklődött felőlük. És ami még fontos, ha bárki kérdezte, mivel foglalkozom, elég volt annyit mondanom, hogy a főnököm Grétsy László, azonnal mindenki tudta, hogy mi is az a nyelvészet.

*A közös munkák*ból – az oktatáson kívül – ugyan kevesebb adatott meg. Tanár úr több, egyedül vagy szerzőtársszal írt tankönyvemet bírálta. Igazi tanárként, mindig a dicsérettel kezdte a szóbeli vagy az írásbeli véleményét. Ha bírált is valamit, azt mindig tapintattal tette. Ilyenkor soha nem az elmarasztalást lehetett érezni, sokkal inkább a segítő, jobbító szándékot. Nagyon szerettem ezeket a megbeszéléseket, hiszen rengeteget tanultam belőlük. Jó volt ilyenkor egy kicsit a Tanár Úr tanítványának lenni.

A TANÁR ÚR – igen, ma is sokan így szólítják, így ismerik őt. Nekem is mindig Tanár Úr volt és marad is. Tanár Úr, az az ember, aki jelenlétével is tanít. Tanít emberségre, emberi tartásra, a másik iránti tiszteletre, elfogadásra, tanít empátiára, a szakma iránti alázatra, szakmai igényességre, tanít arra, hogy nehéz helyzetekből is föl lehet állni, tanít vidámságra, játékosságra, az élet igenlésére. A tanár úr diákjai körében is a legnépszerűbb oktató volt. Ezt bizonyítandó, álljon itt egy rövid idézet, a 70. születésnapjára készült kötetből, amely egyik volt hallgatója, ma már egyetemi oktató kollégánk, Endrődy Orsolya köszöntőjében olvasható: „Emlékszem, egyik első óránk Grétsy László tanár úr órája volt. Izgatottan vártuk, hogy szemtől szembe találjuk magunkat az *Álljunk meg egy szóra!* nyelvészprofeszszorával, ahogy akkor ismertük. Gondoltam, hogy hasonló lesz az óra, mint a tévéműsor, de álmomban sem reméltem, hogy egy olyan témáról, mint a nyelvtudomány, ilyen izgalmasan lehet beszélni… Máig kincsként őrzöm minden jegyzetemet előadásairól. … előadásait teletűzdelte humoros elemekkel. Egy órán olyan magával ragadóan beszélt a méhek táncáról mint kommunikációs folyamatról, hogy óra után táncra perdültünk. Igen, talán ez a legjobb szó: magával ragadó. Nem lehetett nem odafigyelni rá. … Nem tudom, hogy csinálta, de mindannyiunkat ismert, pedig csak előadáson találkozott kétszázadmagammal. Ha valaki nála vizsgázott, büszke volt érdemjegyére, akárhányast kapott."

Az EMBER, így csupa nagybetűvel, de még pontosabb az igazi homo ludens. Ahogy ezt ő maga is ars poeticájának vallja. Az éppen tíz éve megjelent Nyelvi játékaink nagykönyvének előszavában tanár úr Kálmán Alajos akadémikus sorait idézte. Nem véletlen, hiszen ezek a sorok rá is igazak: „próbálom magamnak megfogalmazni, mi volt a mozgatórugója talán nem sikertelen kutatói pályámnak. Szerintem a legfontosabb, hogy mindig engedtek játszani, sőt, … magam is engedem játszani azokat, akikkel dolgozom. Tudtam játszani. Soha nem voltam főnök, nem is akartam főnök lenni. Úgy nem lehet kutatni. A különböző karakterű embereket hagyni kell együtt játszani."

Drága Tanár Úr! Köszönjük, hogy részesei lehettünk/lehetünk az életednek, szakmádnak. Az Anyanyelvápolók Szövetségének és az Édes Anyanyelvünk szerkesztőségének minden tagja kívánja, hogy még nagyon-nagyon sokáig maradj köztünk, legyél a „játszótársunk"! Éltessen az Isten még sokáig, jó erőben, kedvben és egészségben!

Raátz Judit

Nyiri Péter

Ünnepi beszéd az Anyanyelvápolók Szövetségének gáláján

2021. november 13.

Tisztelt Ünneplők!

1844. november 13. egy hosszú, máig tartó út kiemelkedően fontos állomása volt: hivatalos nyelv lett a magyar – az országgyűlés, a kancellária, a Helytartótanács, az ítélkezés és az iskolai oktatás nyelve a magyar lett. A magyar nyelvvel való tudatos törődésnek sok évszázados hagyománya van, a kérdés mindig az, hogyan gondoskodunk kincsünkről, anyanyelvünkről, magunkról. Ennek a hagyománynak, a magyar nyelvvel való tudatos törődés hagyományának a folytatója a jelenkori anyanyelvi mozgalom, az Anyanyelvápolók Szövetsége és A Magyar Nyelv Múzeuma is.

Az ünnep velejárója az öröm, a hála és a büszkeség. Lehetünk-e büszkék magyarságunkra, anyanyelvünkre? A határozott válaszom: igen.

A nyelv – minden nyelv – csodálatos, és mi a nyelv csodáját anyanyelvünkben éljük meg. A nyelv csoda. A nyelv lélek és fizika, múlt, jelen és jövő, ismeret és rejtély, művészet, játék és öröm, a nyelv a gyermeké, a felnőtté, a miénk, „az édes miénk" (Kazinczy Ferenc), mi magunk vagyunk. A magyar nyelv csodálatosan gazdag, alkalmas arra, hogy – miként Kazinczy akarta – „érzéseinket és gondolatainkat a legtestetlenebb hanyatlékjaiban is fesse". Anyanyelvünk minden funkcióban-területen használható (határainkon belül), „hív, tetsző és kész", szabadságot ad, és szabatosságot kínál. Lehetőséget a minőségre, igényességre. Ha ereje teljében ragyog.

Van Fekete Istvánnak egy mondata (más a szövegkörnyezet, a téma, de mostanra, számunkra is érvényes): „A kidőlt keresztnek senki nem köszön!". Ha valami ereje teljében mutatkozik meg előttünk, akkor tiszteljük, becsüljük, akkor látjuk meg nagyságát, értékét. Ez a nyelvre is érvényes: azért és azon kell dolgoznunk, hogy anyanyelvünket ereje teljében mutassuk meg, hogy erő, íz, szín, csín, báj, választékosság legyen szóban és írásban, a köznyelvben (a mindennapi beszédben), a médiában, a közéletben. A nyelvi erő példáiból tudunk erőt meríteni.

Merítsünk a klasszikus magyar irodalomból, melynek alkotásai a nyelvi teremtő erő, a fantázia, kreativitás, gazdagság ékes példái. „A nyár / ellobbant már. / A széles, szenes göröngyök felett / egy levés könnyű hamu remeg. / Csendes vidék. / A lég / finom üvegét / megkarcolja pár hegyes cserjeág" (József Attila). S talán erre is emlékszünk: „Panni magához szorította kislányát. A víz zöld tükrében arcuk összeért, és csodálatosan hasonlítottak egymáshoz. Szemük egyforma kék volt, csodálkozó, és Panni ekkor megérezte, hogy hiába jár az idő, s az időtlen patak hiába hoz új hullámokat, az ő arcuk mindig visszanéz, és a lányok, anyák, a családok élete el nem múlik soha. Ez a legigazibb és a legnagyobb csoda, a szeretet csodája, mert a halál csak elmúlni tud, de születni, szeretni, teremni csak a végtelen Élet" (Fekete István). Arany János legalább tizenegy kifejezést használt az elpirulásra. Piroska „vére meghajnallott az arcán"; Szécsi Mária „vére mintha csöppenni akarna"; Toldi György pedig „veresebb lőn a főzött ráknál". Merítsünk bátran és gyakran a klasszikus irodalomból!

Nyelvi erőmintát vehetünk a nyelvi hagyományból. Gondoljunk csak a népi gyermekmondókákra! Ugyanaz a szöveg, ugyanabban a szövegkörnyezetben, háromszáz éve és ma. Ez a nemzedékek kézfogása, párbeszéd az őseinkkel. Őrizzük meg nyelvjárásainkat, tájszavaink gazdagságát! Ha „kevesebb a szó, kevesebb a lélek" (Gál Sándor). Ha eltűnnek tájszavaink, az a veszély is fenyeget, hogy a szavakkal együtt a szóhordozók emléke is megfakul, „s kifordul az emlékük is a megnémult ajtók száján" (Gál Sándor). Ha azonban megőrizzük a szavakat, akkor az üresen maradt házak ajtaja nem némul el, hanem megszólít minket, s arra hív, hogy menjünk be, maradjunk ott, ne menjünk el, ne hagyjuk el szülőföldünket. Ne dőljünk be az egydimenziós, a „csak a jelen számít" világa divatjának és kísértésének. Fontos a múlt, a jelen és a jövő. Németh László szerint „a hagyomány a nemzet igaz személyisége, mellyel az időben önmagához és feladataihoz hű maradhat". Kányádi Sándor szerint pedig „a megőrzött, a meglévő szóból újrateremthetjük magát az első búzaszemet". Őrizzük a nyelvi hagyományt! A nyelvben teremtő erő van. „Egy láthatatlan lángolás / Teremté meg e nagy világot s benned az lobog. Mert néked is / van lángod: / Szent e nyelv! S több kincsed nincs neked! Oly csodás nyelv / a magyar" (Füst Milán). A kimondott és leírt szó gyógyít és simogat, új életre hív, buzdít, vigasztal, közösséget épít; de ennek ellenkezőjére is képes: sért, bánt, eltipor, közösséget bont. Mindezt persze a

nyelvhasználó teszi, de a nyelv által. Az erő azonban felelősséggel jár. A mindennapi életünket alapvetően meghatározó erővel jól kell sáfárkodnunk. A Toldiból idéztem már. Toldi története annak története, hogy Miklós az Istentől kapott talentumát hogyan állítja a haza szolgálatába. Istentől kapott talentum: „De nem köszönöm azt magam erejének: / Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének". Lehet-e követelmény, hogy jól sáfárkodjunk a mindenkinek megadatott képességgel: anyanyelvünkkel? Hogy a szeretet, a haza szolgálata, a közösség érdeke a nyelvhasználatban is szempont, cél legyen? Hogy amit mondunk és írunk, az szöveg legyen, és ne csak szöveg, hanem szövet is legyen (egymásba kapaszkodó szavak közössége), és ne csak szövet legyen, hanem szövétnek is, mely által felragyog a velünk hozott fény. Erre a mécsélményre, sőt inkább fáklyalángélményre van szükségünk. Legyen a magyar nyelv ügye fáklyaláng. Kell „egy ügy, zászló, amit törik-szakad, fel kell valami belső, lelki oromra ütnünk". Miért ne lehetne ez az ügy, a közös ügy, közügy a magyarságot a Kárpát-medencében összetartó-megtartó magyar nyelv ügye? A lángot a fiatalok viszik és táplálják tovább. Őket kell megszólítanunk, ráeszméltetnünk arra, hogy a miénk erős és gazdag nemzet, erős és gazdag nyelv, legyenek rá büszkék, és viseljék gondját. Frissen, fiatalosan, több stílusban, humorral, derűvel, de mélységgel is, a tartalomból nem engedve, de széles módszertani eszköztárral szólítsuk meg a fiatalokat!

Az anyanyelvi mozgalom ezt teszi. Évente Kárpát-medence-szerte fiatalok ezreit szólítja meg versenyeivel, táboraival, kiadványaival, erősíti ezzel az anyanyelvükhöz való kötődésüket, anyanyelvi otthonosságérzetüket, nemzeti azonosságtudatukat. S ez rendkívül fontos, sorsdöntő is lehet. Nem tudjuk, hová viszik e fiatalokat döntéseik, nem tudjuk, mit gondolnak majd a világról, milyen Magyarországot akarnak építeni, de minden reményünk megvan, hogy szeretik anyanyelvüket, értéknek tekintik, s ha úgy kívánja a helyzet, akkor meg fogják védeni.

A magyar nyelv keresztje szilárdan áll. Itt mondom el, hogy Széphalmon, a Kazinczy-kert középpontjában, a Kazinczy házaspár és elsőszülött gyermekük sírján egy kereszt áll, és hirdeti, amit hirdetnie kell. Ha tudatosítjuk a Fekete István-i mondat érvényességét, „A kidőlt keresztnek senki nem köszön", és még inkább a mondatban leírt helyzet veszélyét, akkor tudjuk, mit kell tennünk! Segítsük együtt! Tartsuk együtt! És ha szükséges, emeljük együtt!

Keszler Borbála az Édes Anyanyelvünk új főszerkesztője

Cservenka Judit interjúja

Aki most átveszi a főszerkesztői stafétabotot Grétsy Lászlótól, hasonlóan megkerülhetetlen személyisége a magyar nyelv ügyének, egy tekintetben mégis nagyon különbözik kollégájától, barátjától, elődjétől. Keszler Borbálát, a Mai Magyar Nyelvi Tanszék emeritus professzorát, volt tanszékvezetőjét az itthoni és a külföldi akadémiákon, egyetemeken, a nyelvtudomány szakmai fórumain mindenki ismeri, a média világából viszont nagyon kevesen. Számára a nyilvánosságot a katedra jelenti és a szerkesztőség. A magyar nyelv védelmének két legjelentősebb folyóirata kapcsolódik nevéhez: az idén 150 éves, Szarvas Gábor által alapított Magyar Nyelvőr három évtizeden át Keszler Borbála vezetésével működött, mostantól pedig az Édes Anyanyelvünk főszerkesztője. A lap immár az ő irányításával lép 44. évfolyamába.

A Nyelvőrnek ünnepélyesebb, távolságtartóbb a címe, érződik rajta a 19. század, míg az 1979-ben született folyóiraté köznapibb és vállaltan bensőséges. Bizonyára lehet másképpen, jobban is meghatározni a két folyóirat címe közti hangulati különbséget, de ennél sokkal fontosabb a tartalmi. Professzor asszony, nagyon leegyszerűsítem a kérdést: ha a Magyar Nyelvőrt a nyelvészek szakmai folyóiratának mondanám, kijelenthetem, hogy az Édes Anyanyelvünk mindnyájunké, akik szeretjük, féltjük nyelvünket?

A Magyar Nyelvőrt Szarvas Gábor – Hunfalvy Pálnak, Budenz Józsefnek és Gyulai Pálnak a kezdeményezésére – az MTA támogatásával indította útjára 1872-ben. A 19. század végének mozgalmas idejében egyrészt a német nyelvi hatás, másrészt a túlzásokba eső nyelvújítás ellen kellett felvenni a harcot. Az Akadémia akkor már szabadon működhetett, és meg tudta valósítani egy nyelvvédő, nyelvtisztító folyóirat megindításának régóta érlelődő tervét. A Nyelvőr tehát eredetileg inkább nyelvművelő programmal indult. Azóta változott a helyzet. Most, amikor mér-

legre teszik minden oktatónak és kutatónak a tudományos teljesítményét, és a szaklapokat is a tudományos közlemények alapján rangsorolják, természetszerűen megváltozott a lap, és ma már nem annyira a nagyközönségnek, hanem inkább a kutatóknak szól. – Én nagyon sokra becsülöm a tudományos közleményeket, de mindig elsősorban tanárnak tartottam magam. Cikkeim és könyveim, bár tudományos alapon, de mindig az oktatást is szolgálták. Nagyon közel áll hozzám az Édes Anyanyelvünk programja, hiszen az Édes Anyanyelvünk valóban mindenkié, aki felelősséget érez és érdeklődik nyelvünk iránt.

A magyar nyelvet valamennyien – lapunk olvasói biztosan – értéknek, kincsnek tartják. Az már kevésbé valószínű, hogy diákként kedvenc tantárgyuk lett volna a grammatika, hacsak nem egy kivételes adottságú és a téma iránt elkötelezett tanár tanította.

Így is van. Diákkoromban én sem gondoltam, hogy nyelvész leszek. Az ELTE magyar–német szakos hallgatójaként azonban nagyon megszerettem a grammatikát, csodálatos tanárunknak, Abaffy Erzsébetnek köszönhetően. A szakdolgozatomat nyelvtörténeti témából írtam.

Az ember azt hinné, hogy azonnal ott tartották az egyetemen tanársegédnek, de nem: a város szélén, általános iskolai tanárként kapott munkát, méghozzá nehezen kezelhető gyerekek között. Kénytelen volt elvállalni, vagy tetszett is a kihívás?

Nagyon nehéz volt végzés után Budapesten állást kapni, végül sikerült bejutnom Rákoskeresztúron egy általános iskolába. Szerettem tanítani, szerettem az elhanyagolt, kevés szeretetet kapó gyerekeket. Itt tanultam meg tanítani.

Amikor pár évvel később az egyetemre hívták, furcsa lehetett a váltás. Nemcsak az átadandó ismeretek minősége, részletessége jelenthetett óriási különbséget, de a zömében neveletlen kamaszok után illedelmes egyetemistákhoz kellett szólni.

Első perctől kezdve élveztem a tanítást. Igaz, hogy nagyobb felkészülést igényelt, de fegyelmezési problémák nem voltak, és a tanulók épségéért sem én voltam a felelős. Felvételemkor professzor úr közölte, hogy egy év múlva meg kell írnom a doktori disszertációmat. Ennek címe a Szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban volt.

1970-től vett részt a Helyesírási Bizottság munkájában. Ezt a munkát úgy képzeljük el, hogy vitatkoznak azon, hogy valamit egybeírjunk vagy külön? Vagy eldöntik, hogy az idegen nyelvekből meghonosodott szavakat hogyan írjuk, pl. file vagy fájl?

A Helyesírási Bizottságba Fábián Pál hívott meg, mert tudta, hogy a grammatikaírás során több helyesírási kérdéssel is foglalkoztam. Nemsokára én lettem a bizottság titkára, és részt vettem a 11. kiadás megalkotásában. Sok tapasztalatot szereztem ezeken a bizottsági üléseken, és láttam, hogy milyen kérdések vannak, melyekkel eddig nemigen foglalkozott senki.

A Helyesírási Bizottság feladatköre jóval szélesebb, mint azt sokan gondolják. Természetesen fontos az egybe- és különírás, fontos az új idegen szavak helyesírása is, de a cél sohasem az egyedi szavak írásmódjáról való vita és döntés, hanem olyan általános elvek létrehozása és szabályok meghatározása, melyeknek ismeretében a nyelvhasználók könnyen rájönnek egy-egy szó vagy kifejezés helyes írásbeli alakjára.

Elnöke is lett ennek a Kodály, Lőrincze, Fábián – hogy csak pár nevet mondjunk – vezette bizottságnak, méghozzá tizenkét éven át, éppen a helyesírási szabályzat 12. kiadásának készítése idejére.

Fontos korszak az életemben, hogy a Helyesírási Bizottság elnöke voltam (ekkor már Magyar Nyelvi Bizottságnak, később pedig a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságnak nevezték el), megszakítással hat és újra hat évig. Ebben az időszakban készítettük el a szabályzat 12. kiadását. A szabályok és az egyes szavak írásmódjával kapcsolatban sok vita volt, de kitűnő kollégáim voltak, akik sok szempont figyelembevételével segítették a munkát. Sohasem én döntöttem a kérdéses esetekben, hanem közös megegyezéssel és olykor közvélemény-kutatással született meg az eredmény.

Ahogy korábban a kisdoktori disszertációjának, úgy a kandidátusi disszertációjának is eredeti témát választott.

A helyesírási kérdések megoldásaival való foglalatosság felhívta a figyelmemet az írásjelhasználat szabályainak érdekességére és hiányosságaira. Az írásjelhasználat és grammatikai alapjai címen írtam meg a kandidátusi értekezésemet. A kandidátusi disszertációm vitáján vetette fel Balázs János professzor, hogy érdemes lenne megvizsgálni az írásjelhasználat történetét is, mert ezzel még nem foglalkozott senki. Ez lett a nagydoktori disszertációm témája.

Térjünk vissza az egyetemi tanári pályájára. 1988-ban tanszékvezető lett. Számos tankönyvet írt és szerkesztett. Ma is azokból tanítanak?

A Mai Magyar Nyelvi Tanszék vezetőjeként sok feladatot örököltem elődeimtől. Nemcsak egy oktató-kutató csoport munkáját, mindennapos intézményi életét kellett irányítani, hanem szerettem volna gondoskodni egy új, fiatal generáció kineveléséről, szakmai előrehaladásáról is. Emellett vezetője voltam a Leíró Grammatikai Kutatócsoportnak. A Magyar grammatika tankönyv, ami 2000 óta már 6 kiadást ért meg, e csoport munkájának eredménye. Valóban, ma is sokan használják tankönyvként az egész országban. Leegyszerűsített változatát, a Kis magyar grammatikát szívesen forgatják hallgatóink és a középiskolai tanárok.

Sok mindennel foglalkozott elsőként – mesélik kollégái. Például elsőként indított speciális kollégiumot a beszélt nyelvről. Milyen szempontok szerint vizsgálta a beszélt nyelvet, mi volt vele a célja?

Érdekelt, hogy mik a beszélt nyelv jellemző sajátosságai, és mennyiben tér el az írott nyelvtől. Azt is szerettem volna megvizsgálni a régi beszélt nyelvhez közel álló anyagok alapján (boszorkányperek, úriszéki iratok, hitviták anyagai stb.), hogy mennyire igazolható az az állítás, hogy a finnugor nyelvekre az igeneves szerkesztés volt jellemző, szem-

ben az indoeurópai nyelvek alárendelő összetett mondataival. Az én régi 15–16. századi adataim ezt a feltevést nem bizonyították. – Tartottam beszélt nyelvi szemináriumot is, ahol a hallgatók nagyon érdekes spontán nyelvi anyagokat gyűjtöttek, és érdekes dolgozatokat készítettek. A kommunikációs tér kiszélesedésével, az emberi kommunikáció felgyorsulásával (chat, online közvetítések) – véleményem szerint – a beszélt nyelv tanulmányozásának egyre komolyabb jelentősége lesz.

Ha valaki szenvedélyesen szereti a hivatását, akkor szinte mindenben felfedez hozzá valamilyen kapcsolatot. Tudomásom szerint professzor asszony családtagjai között sok az orvos. Emiatt került érdeklődési körébe az orvosi nyelv?

Az orvosi nyelvvel az Orvosi helyesírási szótár egyik szerkesztőjeként (1992) kezdtem foglalkozni. A gyógyítás, az orvoslás, az orvostudomány egyébként engem is érdekelt. A férjem egy időben azt kutatta, hogy egy jó (az ő módszere szerint elkészített) protézis mennyit javít a páciens beszédén. A téma orvosi és nyelvészeti szempontból is érdekes. A fiam pedig a népi fogorvoslás történetét tanulmányozta, ennek nyelvi vonatkozásairól közösen is publikáltunk. Mivel ezek a cikkek részben a Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratban jelentek meg, a főszerkesztő megkért, hogy vállaljam el a tervezett A magyar orvosi nyelv története című könyv társszerkesztőségét, és írjak is bele fejezeteket. A könyv a napokban jelent meg.

Úgy gondolom, nem lesz közöttünk vita abban, ha kijelentem: magyar nyelv nem egy mesterségesen elidegenített vizsgálati tárgy, hanem nemzeti érték. Nemzeti kincsként azonban a politika ügyének tekinthető. Igazam van ebben?

Szerintem az anyanyelv iránti tiszteletre, valamint a hazaszeretetre nevelés a politika része. Ezt én mindig fontosnak tartottam, de úgy, hogy ezeket a célokat soha nem hangoztattam. A grammatikaórákon azonban olyan mondatokat elemeztettem, vagy a helyesírási versenyek zsűrielnökeként olyan írók és költők szavait idéztem, melyek ezeket a célokat szolgálták. Kodály Zoltán már 1937-ben arról írt, hogy a nyugati népeknél a saját anyanyelv tökéletes biztos tudása a kultúra elemi követelménye. Kölcsey is azt vallotta a Parainesisben, hogy „Idegen nyelven tudni szép, a hazait pedig lehetségig mívelni: kötelesség", valamint: „Haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog, s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog."

Keszler Borbála 2022-től az Édes Anyanyelvünk főszerkesztője. Mik a tervei, változni fog-e a folyóirat a vezetése alatt?

Igyekszem, hogy méltó utódja legyek Grétsy Lászlónak. Szeretnénk megtartani a lapot olyannak, amilyennek megszerették az olvasók. Szerkesztő csapatunk és szerkesztőbizottságunk is megújult, munkatársaink azonban most is ismerősei mindazoknak, akik érdeklődnek anyanyelvünk művelése és kutatása iránt, hisz mindannyian tapasztalt nyelvészek. Továbbra is arra törekszünk, hogy érdekes, színes tanulmányokban mutassuk meg az anyanyelv iránt érdeklődőknek nyelvünk szépségét, harmóniáit, szabályszerűségét, kalandos történetét, változásainak izgalmas kihívásait. Anyanyelvápoló barátainkat ösztönözzük a kifejező, pontos nyelvhasználatra szóban és írásban, valamint annak továbbadására. Tudósítsunk mindenkit az anyanyelvápoló mozgalmak eseményeiről és eredményeinkről. A folyóirat megújult formáját olvasóink első pillantásra észrevehették. Tartalmi frissülését a fiatal nyelvészgeneráció bekapcsolásával, korunk új nyelvi kihívásainak központba állításával érhetjük el.

Lengyel Klára

Mentes – mimentes? kimentes?

Az izgalmas, kalandos sorsú melléknév életregényével szinte teljes nyelvtörténetünket át lehet fogni. Alakulásában, használatának változásában nem csupán a nyelvi jelek – szóelemek és szavak –, hanem a szóalkotás szabályainak változatosságát, logikai meneteit is átláthatjuk.

Ment szavunkat ismerjük, mióta „az eszünket tudjuk" – mondhatnánk –, hiszen a Halotti beszéd könyörgésében is szerepel: „kit vr ez nopun ez homuſ vilag timnucebelevl **mente**", azaz: akit az Úr e hamis világ tömlöcéből (ki)ment. Alapjelentése – 'vmiből kiszabadít, vmitől megóv' – a mai napig nem változott.

A *ment* szó a Halotti beszéd idejében is képzős szóalak volt: a *men-(ik)* igetőre vezethető vissza, mely nem azonos a járást jelentő *megy* ige *men-* tövével (l. *megyek, mentem*). A 'kiszabadul, megszabaduł' jelentésű *men-* igető önmagában már nem él, hanem képzőkkel együtt alkot szócsaládot. Jól felismerhető a ***men**ekedik, **men**edék, **men**ekül, **men**ekít* szavak immár passzív töveként, melyekben nemcsak a tő jelentése, hanem a képzőcsoportok szerepe is jól átlátható. A szóösszetételi előtagként felbukkanó *men-* (pl. ***men**hely, **men**ház, **men**levél*) a nyelvújítás során elvonással keletkezett. E szavak használata zökkenőmentes lehetett, hiszen a *men-* jelentése világos és stabil volt évszázadokon keresztül.

Az egykori *-t* igeképző a mai magyar nyelvhasználatban már nem válik el a szótőtől. Kétségtelen, hogy valaha a műveltetésnek, a tárgyra hatásnak (tárgyasságnak), a tárgygyal való cselekvés befejezettségének (befejezett melléknévi igenév) jelölője volt. Alakváltozataiban és képző részeként

vagy összetett képző tagjaként évszázadok alatt óriási képzőbokrokat hozott létre. Már a Halotti beszédben is megfigyelhető a *terumteve, iorgoſſun, bulſcaſſa* (teremtevé, irgalmazzon, bocsássa) cselekvő igék jelölőjeként, utóbbi két helyen a felszólító mód jelével összeolvadva. A mai nyelv használatában az azonos tövű középigék és cselekvő igék párosaiban is jól felismerhető vagy önállóan, vagy képző részeként, vagy összetett képző tagjaként, pl. *vál-(ik) – vál**t**, bán-(ik) – bán**t**, cseng – cseng**et**, ter-ül – ter-**ít**, hajl-(ik)/hajol – haj**t**, hajl**ít*** stb.

A *ment* igető tehát magába zárta egykori cselekvő igeképzőjét, így a tő önállósult 'szabadít' jelentésben, immáron a szándékos cselekvés kifejezésével. További képzőkkel szócsalád alapja, l. ***ment**ség, **ment**eget, **ment**hetetlen, **ment**ő*.

A *mentes* melléknév *ment-* tövének képzője azonban a melléknévi igenév képzője. A *ment* önmagában is azt jelentette: 'megmentett, kimentett, megmenekült': „Kellett írnom valamit, s ezzel 12 évre **ment** vagyok hasonló munkától" – írja Arany János Tompa Mihályhoz 1856-ban.

A *(vmitől) ment* 'fölmentett, megszabadított' jelentésben melléknévvé vált, s így jelentősen megszaporodott a homonim alakok száma, ezzel romlott a szó érthetősége, jelentésbeli átláthatósága. Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy a *(vmitől) ment* helyett, de annak jelentésében megszilárdult a melléknéviséget megerősítő, valójában redundáns képzőt viselő *mentes* melléknév. Állandó vonzata a *ment* melléknévi igenévtől átöröklött *-tól/-től* ragos főnév maradt: *kártevőktől **mentes** terület, rosszindulattól **mentes** szív, tartozástól **mentes** ingatlan*.

Egy (helyesírás szempontjából sem tökéletes) reklámszöveg

A *vmitől mentes* szókapcsolat állandósulásából igen eleven és produktív szóösszetételi forma jött létre, melyben a *mentes* az utótag, az előtag pedig ragtalan főnév: annak a dolognak, személynek jelölője, amitől védve vagyunk, aminek hiányában vagyunk. Pl. *páramentes terem, vírusmentes földrész, tandíjmentes oktatás, alkoholmentes üdítő* stb. A szóösszetételi forma olyannyira egyértelmű és termékeny, hogy a *-mentes* utótagú szót bármely főnévi előtaggal érteni lehet. Természetesen ilyen szavakat egyetlen szótárban sem találunk: *lepedőmentes, esőmentes, tojásmentes, tanármentes, elnökmentes* stb., de adott helyzetben bármelyiket megértenénk, l. *Itt nyugodtan lemásolhatod a házi feladatomat, ez egy **tanármentes** folyosó*.

Biztos vagyok abban, hogy a mai köznyelvi, egészen új jelentésű, használatú *mentes* melléknevünk az abszolút termékeny szóösszetételi lehetőség következménye. „…mentes terméket forgalmazol? … megtalálsz mindent, ami a mentes élethez kapcsolódik" – olvasom a világhálón. *Mentes ünnepi receptek*, *mentes anyu* (nem 'anyumentes', hanem 'az az anyu, aki a mentes ételekről gondoskodik', *mentes klub, mentes édes* – ilyen szókapcsolatok százait találjuk az interneten. A „mentes ételek" különféle ételérzékenységekkel küzdők számára készített laktóz-, glutén-, cukor- stb. -mentes ételek. Léteznek *mindenmentes* ételek is, ami természetesen lehetetlenség; ezekből az allergiás betegségeket tartalmazó anyagok hiányoznak csupán. A szó megértésében nehézséget jelent, persze, hogy bárki bármire lehet allergiás, a *bármimentes* étel pedig értelmezhetetlen. A jelentés bizonytalanságát jól mutatja, hogy a mentes kóla cukormentes, de nem szénsavmentes. A mentes ásványvíz szénsavmentes, de lehet cukrozott is. Viszont a mentes sör sohasem szénsavmentes, de nem is cukormentes, még csak nem is alkoholmentes, hanem gluténmentes.

Az új jelentésben használt *mentes* szavunk tehát elvonás eredménye. A szóösszetétel előtagja elmaradt, létrejött a *mentes*, ezáltal a melléknév elveszítette kötelező vonzatát. Nem tudjuk, mitől mentes a „mentes valami". A kötelező vonzatot nélkülöző szavak egyébként is hiányos mondatot alkotnak, így különösen idegennek, helytelennek érezhetjük a „csupasz" *mentes* melléknevet. A *mentes* jelentése nem önálló, nem teljes, hanem pontatlan és bizonytalan.

A grammatikával foglalkozó nyelvésznek nem dolga, hogy megítélje egy-egy szó használatának helyességét. Én is csak saját véleményemet fogalmazhatom meg. A *mentes* átmeneti helyzetben lévő szó. Elképzelhető, hogy a 21. század első felének divatszavává válik, amit egyszer majd elfelejtenek a nyelvhasználók. Ha mégis kialakul valamiféle stabil jelentése, pl. 'a táplálék legfontosabb allergén összetevőjétől védett, illetőleg azt nélkülöző', úgy elképzelhető, hogy megmarad új és önálló lexémaként.

Fráter Zoltán

Szép magyar vers

Mit várhatunk attól a verstől, amelynek a címe Rossz? Már a felütésben példákat látunk arra, mi az, ami rontott-romlott, alkalmatlan, keserves, minden jónak az ellentéte. A rossz cigaretta, rossz bor mellett rossz az „ugyanaz a nap sokszor" is, hiszen az említett rossz „kellékekkel" a nap sem lehet jó, sokadszorra pedig még rosszabb, egyre rosszabb. Ebből a lelki alaphelyzetből szólal meg a versbeli beszélő.

Öt versmondat 29 soron át: az első kilenc, a második két, a harmadik tizenhat sorban nyújtózik, a negyedik és az ötödik mondat pedig egy-egy sort tölt ki. A kezdő négy sorban, valamint a nyolcadik-kilencedikben hetes, a következőkben nyolcas és hatos szótagszámú ütemek váltják egymást. Már ekkor sejthetjük, hogy a módszeresen variált, többnyire mégis jambikus ritmikával szerveződő költeményben az anakreóni versforma sajátos változata tárul elénk.

Visszatérő írásjel a kettőspont: a mellérendelő mondatok következtető, logikai láncot alkotó mondatszervezése ez. Az első bonyolultabb állítás a 4–7. sorokban tekereg, kezdve a furcsán megvágott „körülbelül" szóval, „körülbe: / csak bármi ez, körülbelül / az, csak ami, nem lényegül / sehova át", majd a 12-13. sorban újabb kettőspont hívja fel a figyelmet a sorsdöntő megfigyelésre azzal, hogy „kiderült: / az van meg jól, ami elült" – itt ráadásul a rímhelyzet, a páros rím lecsapó hatása is érvényesül, erősen összekapcsolva a sorokat.

Tandori Dezső (1938–2019)

Tandori Dezső

ROSSZ

Rossz cigaretta, rossz bor,
ugyanaz a nap sokszor,
más ennek mind örülne,
én is, én is, körülbe:
csak bármi ez, körülbelül
az, csak ami, nem lényegül
sehova át, maga magát
vonszolja, vonszolódom,
örüljek bármi módon.
Ők nincsenek, ők nincsenek,
vagy a világ így lett kerek?
Dobogtak, szálltak, s kiderült:
az van meg jól, ami elült,
ficamodás, egy rándulás,
valamire valami más,
a levegő tollazata
borul rájuk, haza,
a Nagyobb Semmiség Madár
szárnyat rájuk kitár,
fényképek néznek, idegen
madárarcok, velem
ők maguk, szinte egyre megy,
sérthetetlen a kegy,
amit megkapok révükön,
nem kell félni, mi jön,
csak megy, megy az idő,
se én, se ő, se ő, se ő.
Talán megnyugtató.
Az élet erre volt való.

A vers legfőbb retorikai alakzata az ismétlés. Az első kilenc sor szinte fuldoklásig fokozódó lihegése és a konokul ismétlődő szavak (*rossz, én is, csak, ők nincsenek*) fájdalma jelzi, hogy nincs maradéktalan önazonosság a világban, bármi csak „körülbelül" az, ami. Alig lehet fontos dolgokról kimondani, hogy „ez bizonyos", „ez úgy van", „ez az, ami", vagyis mintha semmiben sem volna azonosság, semmi sem jelentené még önmagát sem. A nehézkes létben a beszélő is csak azt állíthatja magáról, hogy „vonszolódom". Az első rész a gépiesen zajló, igen kevés örömet tartogató élet elviselhetetlenségét fogalmazza meg. Az itt ismétlődő, éles áthajlásokkal nyomatékosított szavakból az üresség érzetének elfúló, görcsösen ziháló panasza bontakozik ki.

Az anakreóni dalok kedvelt témája a bor és a szerelem. Az előbbi motívumot láttuk már, igaz, kissé lebontva-elrontva („rossz bor"). A szerelmi érzés szenvedélyessége, egymásba olvadása is átalakul itt, hiszen nem a másik emberre irányul, hanem az eltűnt, elpusztult madarakra. A második rész fordulatát (az ellentétet) a hiány megtapasztalása utáni kétkedés hozza felszínre: az „Ők nincsenek" ismétlését ugyanis kikezdi a gyötrődést enyhítő kérdés: „vagy a világ így lett kerek?" Féltett verebei emlékét idézve („Dobogtak, szálltak") valami nagyon lényegeset felismer a beszélő: szembesül a mozdulatlanság és a csend elemi élményével, azzal a gondolattal, hogy a világ zajos, zsibvásáros forgatagából van kiút, van hova elhúzódni, talán mégis „az van meg jól, ami elült". A madarak egy ficamodás, egy rándulás után mégiscsak „haza" érkeznek, a Nagyobb Semmiség Madár szárnya alá húzódva. A valaha-volt, immár halott társak-kedvencek egykori pillanatait fény-

képfelvételek őrzik, kimerevített mozzanatok. A beszélő a rá visszanéző verebekre az idegenné vált madárarcok ellenére is úgy tekint, mint önmagára, a fényképeket néző arcára pedig mint önmaga idegenségére. Monológjában már nem is különíthető el a látvány attól, aki a fotókat nézi, aki a madarakban saját magát szemléli, mert a kép visszanéz rá, a szemlélő azonosul a madarak sorsával („velem / ők maguk"). Az élet a könyörtelen pusztulásba torkollik, akármit teszünk vagy nem teszünk, akkor is.

Ha az első két gondolati egységben két ellentétes kijelentés fogalmazódott meg, a harmadik részben megtörténik az ellentétek feloldása, ahogyan az a három részre tagolódó anakreóni szerkezet felépítésére jellemző. A halál eljövetelét a világ kikerekedésének felfogva már nem is oly meglepő, hogy a hiányból végtére kikristályosodik a madárenyészet tudomásul vétele révén megkapott kegy, a belátás kegyelme: „nem kell félni, mi jön", hiszen mindenki sorra kerül, senki sem bújhat ki a végső megnyugvást hozó elmúlás öleléséből.

A feloldás szerint minden veszteségünk ellenére sem tartozunk az élet kárvallottjai közé, ha a meghunyászkodás helyett a megbékélést választjuk. Élni érdemes: csak nem érdemes illúziókat kergetve, túl sokat (egyáltalán: bármit is) várni az élettől. Létezésünkbe eleve bele van kódolva a halál, ha nem fogadjuk el, akkor is. Akár akarjuk, akár nem, életünk felkészülés a ficamodással, rándulással bekövetkező nemlétre, amelyben elcsendesedünk és elülhetünk, mint alkonyat után a szárnyasok. Az izgatott ismétlések és hasító áthajlások megszűnnek. A költemény zárlatában a versmondatok már elférnek egy-egy sorban. A gondolatmenet eredményeként létrejött tisztázódást két egyszerű kijelentés jelzi. „Talán megnyugtató" – szól a ritmus némi zökkenésével elbizonytalanított „majdnem-megértés", míg a teljes elfogadás szikár egyszerűségét az utolsó sor tökéletes jambikus lejtéssel állapítja meg: „Az élet erre volt való." A felkészülésre és a megnyugvásra, ahogyan Goethe írja (Tóth Árpád fordításában) a *Vándor éji dalá*ban : „Már búvik a berki madárka, / te is nemsokára/ nyugszol, ne félj…"

Horváth László

Az olimpia nyelvhasználatából

Rendhagyó olimpia volt a tokiói: a koronavírus-járvány miatt 2020 helyett 2021-ben rendezték meg, helyszíni közönség nélkül. A furcsaságokat még bőven lehetne sorolni. Itt azonban nem ezekkel, hanem a játékokról szóló tudósítások nyelvhasználati furcsaságaival szeretnék foglalkozni: természetesen nem a teljesség igényével, csupán néhány jellemző részlet felvillantásával. Adataim egyrészt beszélt nyelvi szövegekből, a versenyek kommentátoraitól és a sportolók nyilatkozataiból valók, másrészt pedig írott, sajtónyelvinek tekinthető forrásból, a sportcsatorna honlapjáról.

Már jó ideje igencsak elszaporodott a *kettő* jelzői használata, de talán (különösen írott nyelvi tudósításban) még (?) hibának nevezhető az ilyen: „A nagy remények ellenére a magyar csapatnak be kellett érnie három pontszerző helyezéssel és *kettő* döntőbe jutással a vasárnapi úszóversenyek során a tokiói olimpián."

Kétségtelenül botlás a következő szerkezetvegyülés, de mentség rá, hogy élő közvetítés közben esett meg: „Itt több tényezőre is mindenképpen fel kell hívni a hangsúlyt". Az összekeveredett szerkezetek: *több tényezőre is fel kell hívni a figyelmet* × *több tényezőnek is hangsúlyt kell adni.*

Most áttérek azokra az esetekre, amelyek nem nyelvtani hibák, hanem a nyelvhasználati illendőséget sértik meg.

Inkább bulvárlapba valónak, mint a sportcsatorna hivatalos honlapjához méltónak tartom ezt a címet: „*Kiakadt* az örmény birkózó, nem kellett neki az ezüstérem". (Magyarázatul fűzöm hozzá: a sportoló – megítélése szerint – bírói részrehajlás miatt vesztette el a döntőt, ezért nem volt hajlandó átvenni az ezüstérmet.) – Családi vagy baráti körben persze mondhatunk ilyet, de a hivatalos tudósításnak illene annyira megbecsülnie a versenyzőt – függetlenül attól, igaza volt-e –, hogy az eseményről a *felháborodott* vagy a *megsértődött* igealakot alkalmazva adjon hírt.

„Itt most *nem semmi mák* kellett hozzá, hogy ez fönnmaradjon" – mondta a rúdugrólécről az atlétikai versenyek kommentátora. Természetesen nem vagyok ellensége annak, ha a közvetítést olykor egy-egy bizalmasabb hangulatú kifejezés színesíti, de az idézetbeli „lazáskodó" stílust túlzásnak tartom. Ahhoz már hozzászoktam, hogy az utóbbi évtizedekben divatossá vált a *nem semmi* helyzetmondat a korábbi *nem akármi* helyén, és persze a bizalmas nyelvhasználatból a *mák* is ismerős a *szerencse* vagy még inkább a *mázli* szinonimájaként, de – nem a mindennapi könnyed társalgásban, hanem sportközvetítésben használva – nekem a *nem semmi mák* töményen, ellenszenvesen bizalmaskodó.

A rádió riportere az egyik olimpiai bajnokunkkal beszélgetve tette a következő megjegyzést: „A *flow* megszűnik talán". Mire aranyérmesünk így válaszolt: „De igazából eddig sem voltam *flow-ban*". – Az angol eredetű *flow* jelentése 'folyás, áramlás'. A pszichológiában olyan lelkiállapot jelölésére vált szakkifejezéssé, amelyben az ember egy tevékenységet zökkenőmentesen, nagy élvezettel és teljes odaadással képes végezni. (Eredetét tekintve végső soron összefügg a

Milák Kristóf, a 200 méteres pillangóúszás olimpiai bajnoka (kép: mandiner.hu)

főleg *flottul* alakjában használt *flott* 'szabad, fesztelen' szavunkkal.) – A riporterben nyilvánvalóan fel sem merült az, hogy kockázatot vállal a szó használatával. Nem is került kínos helyzetbe, hiszen beszédpartnere ismerte a kifejezés jelentését. Úgy vélem azonban, hogy a riporter udvariatlan volt a rádióhallgatókkal szemben, bár talán inkább puszta átgondolatlanságból, mint nemtörődömségből. Egyszerűen nem érezte, hogy a szó jelentése nem mindenkinek világos, ezért kerülnie kellene.

Ha jól emlékszem, valamikor régen Vitray Tamás említette, hogy a pillangóúszást a versenyzők maguk között *pille* néven emlegetik. Mostanra a helyzet megváltozott: az úszók nemcsak a saját köreikben, hanem a nyilvánosság előtt, nyilatkozataikban is ezt a szót használják. Hogy jól teszik-e, az megítélés kérdése: egyszerre van benne természetesség és némi figyelmetlenség a körükön kívül állókkal szemben. Azt viszont stílustévesztésnek tartom (és a jólértesültség fitogtatásának érzem), hogy az újságírók átveszik tőlük ezt a szokást, és hivatalos tudósításban ilyen címet adnak: „Milák Kristóf olimpiai rekorddal olimpiai bajnok 200 *pillén*". Annyira nem vagyok merev, hogy ragaszkodjam a „200 *méteres pillangóúszásban*" megoldáshoz, de szerintem a hivatalos tudósítás címében nem szerencsés dolog a „200 *pillangón*" határát átlépni.

Valamelyest hasonlít erre a kajak-kenu világából való *mentem egy jó pályát* esete. Ezt a kifejezést a versenyzők gyakran használják olyankor, ha az elő- vagy középfutamban nem feltétlenül a győzelem, hanem csupán a továbbjutás biztosítása volt a cél, ugyanakkor úgy érezték, hogy jó formában vannak, és a pálya adottságaival is sikeres volt a megismerkedésük. Nem éppen helyénvaló biztatás tehát a kommentátor részéről éles, izgalmas versenyhelyzetben – sajnos ez az olimpián ilyen körülmények között hangzott el –, hogy „Menjél egy jó pályát!".

A *méretes* számomra főleg horgászati, emellett esetleg ruhakészítési kifejezés, de persze értem a bizalmas nyelvhasználatba tartozó 'nagyméretű, jókora' jelentését is. Szokatlan volt viszont sporttudósítás címében olvasnom: „Németh *méretes* egyéni csúccsal elődöntős". Látszólag ellentmondásos az, ahogyan minősítem, de a lényeget talán fedi: „keresett bizalmasság"-ot látok benne.

Nem másokat érintő illemsértés, de helytelen nyelvhasználati viselkedés az is, hogy a sportolók nagy része felvesz egyfajta nyilatkozói sablont, ismételt panelekkel, természetellenes, idegen szavaktól hemzsegő részletekkel. Félreértés ne essék: elsősorban nem a szavak idegen voltával van a baj, hanem azzal, hogy mesterkélt és érezhetően „kirakatba szánt" beszédmódnak a szolgálatában állnak az egyszerűséggel, természetességgel szemben. Az ember mindenesetre hamar megunja például a folytonos *mentálisan és fizikálisan* hallgatását (*lelkileg és testileg* véletlenül sincs, sőt *fizikailag* is alig van). Nem éppen természetes az sem, hogy „Végig nagyon *dominatív* voltam". Ez pedig igazi gyöngyszem: „próbálok *mentálisan fókuszban* maradni", hiszen nyilván túlságosan egyszerű volna az, hogy *továbbra is összpontosítani*…

Az eddig tárgyalt csoportokba nem sorolható be a *kontrollál* szokatlan alkalmazása. Hosszú időn át csakis 'ellenőriz' jelentésben ismertem, a Magyar értelmező kéziszótár is csak ezt a jelentést tartalmazza. A nyelvészeti szakirodalomban, különösen a generatív irányzathoz tartozók írásaiban – angol hatásra – azonban 'irányít, felügyel, ural'-féle jelentéssel is találkozunk; ennek a kapcsolata az 'ellenőriz'-zel könnyen érthető. (Az összefüggéshez vö. a Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztette Idegen szavak szótárának jelentésadását: 'ellenőriz, hatalmi helyzetből eredően irányít'.) Az viszont meglepett, hogy a most említett jelentés az olimpiai közvetítésekben is jelentkezett: „Úgy látszik, hogy Romancsuk *kontrollálja* ezt a futamot" ['vezérli', ti. a 800 méteres gyorsúszás előfutamát]; „Valljuk be őszintén, hogy *kontrollálja* a mérkőzést a spanyol válogatott" ['uralja, kézben tartja', női vízilabdában].

„Nehogy azt hidd, hogy úgy megy, mint régen”

Ferdinandy György gyermekfejjel szerelmes verseket írt. Az 1956-os forradalom leverését követően Franciaországba emigrált. Ott kezdett írni, francia nyelven, nagy sikerrel: kötetei a rangos Denoël könyvkiadó gondozásában jelentek meg, Del Duca-ösztöndíjban és Saint-Exupéry-díjban is részesültek. A siker elől – hat hónapos spanyolországi kitérővel – Puerto Rico szigetére „menekült”, ahol három és fél évtizeden át élt, írt és tanított. A nyugati magyar emigráció József Attila- és Prima Primissima díjjal kitüntetett tagját a nyelvváltásokról, legkedvesebb magyar szavairól és műhelytitkairól kérdeztem. (Mivel a beszélgetés két közeli barát között zajlik, eltekintünk a magázástól.)

Három nyelven (magyarul, franciául, spanyolul) írtál hatvan évet felölelő írói pályafutásod során. Mit ad számodra a magyar nyelv?

Biztonságot, különösen mostanában, időskori napjaimban. A Sas-hegyen letelepedő budai polgárcsaládban születtem, így az anyanyelvet korán elsajátítottam, de anyám bajor ősei miatt a némettel sem álltam hadilábon. Ma is tudok egy rakás német kifejezést, mondatot, menetdalt, de a német pesztonkák *lied*jeire is emlékszem. A franciába kamaszként szerettem bele. Sokáig nagy vágyam volt, hogy francia szakos egyetemi hallgató legyek, de hiába felvételiztem az ELTE bölcsészkarára, „osztályidegen” származásom miatt évekig nem vettek fel. Amikor mégis elfogadták a jelentkezésemet, mindössze hat hétig lehettem magyar–francia szakos bölcsészkari hallgató, mert időközben kitört az 1956-os forradalom. Nem sokkal később, december 13-án kerültem nyugatra. „Tanulmányútra” indultam, ahogy szokás volt mondani. Így tekintettem a disszidálásra, de végül „kint” ragadtam. Akkoriban már elég szépen beszéltem franciául, persze, még hibásan, de legalább gördülékenyen. Strasbourgban kötöttem ki, és rögvest beleszerettem egy fiatal lányba, akit később feleségül vettem. Kezdetben neki adogattam a korai szövegeimet: lelkiismeretesen ellenőrizte, pontosította, javította őket. Az első publikációim franciául jelentek meg, a forradalomról írtam egy belga napilapnak. 1964-ben kerültem Puerto Rico szigetére, a spanyolt lóhalálában kellett megtanulnunk.

Igaz, hogy akkor hagytad el Franciaországot, amikor neked ítélték a rangos irodalmi kitüntetést, a Saint-Exupéry-díjat?

Igen, de minket nem érdekelt különösebben a díjazás. Addigra már megjelent három-négy könyvem, köztük az első két francia kötetem. 1961-ben felfedezett a Denoël könyvkiadó, Franciaország legrangosabb irodalmi kiadója, és megkaptam a Del Duca-díjat is. Pusztán az írásból azonban nem tudtam volna megélni, ezért megannyi alkalmi munkát vállaltam: gyári munkás és kőműves is voltam. A könyveimből ismeretes, hogy miként kerültem Puerto Rico szigetére, ahol apai nagybátyám, Ferdinandy Mihály történész élt és tanított. A francia feleségemmel vágtunk neki a nagy útnak, vittük magunkkal a két gyermekünket, a hatéves Michelt és a négyéves Veronique-ot is. Eleinte Barcelona északkeleti fekvésű Horta nevű külvárosában béreltünk lakást. Egyszerre kellett megbirkóznunk a spanyol és katalán nyelvvel. Nagy menet volt: Cervantest olvasgattam, ceruzával aláhúzogatva a kifejezéseket, délutánonként spanyol filmeket néztünk a katalán mozikban. Fél év alatt elsajátítottunk annyit a spanyolból, amivel már boldogulni tudtunk a szigeten.

Több könyvet írtál spanyolul, és az 1980-as évektől harminc évig számtalan magyar irodalmi alkotást fordítottál spanyolra, a második feleségeddel, a kubai származású María Teresa Reyes-szel közösen. Milyen ma a spanyoltudásod?

Amikor elkezdtem bajlódni a spanyollal, a franciatudásom rohamosan kezdett kopni. Így van ez rendjén, a tanult nyelveknek idővel ez a sorsuk. Valóban évekig fordítottam magyarból spanyolra, amelyben nagy szerepe volt annak, hogy a feleségemmel közösen nagy jelentőséget tulajdonítottunk az „ablaknyitogatásnak”. Mari – így nevezem őt – ragyogóan intelligens, gondoskodó és belevaló fiatal nő volt, aki Déry Tibort, Vörösmarty Mihályt és Ady Endrét is olvasott. A Puerto Ricó-i egyetemre meghívattuk az általunk lefordított költőket: Kukorelly Endre, Zalán Tibor, Parancs János így vált a szigetvilági tananyag részévé. Utóbb már csak fiatalabbakat fordítottam: Weisz Dorkát és Terék Annát. Igaz, utoljára éppen Várady Szabolcs egyik újabb költeményével próbálkoztam, de azt hiszem, nem fejeztem be. Legalábbis nem jelent meg sehol. Amúgy nemcsak a feleségemmel, hanem gyakran Jesus Tomé spanyol költővel, valamint egy bizonyos Sebastian Santos Petroff-fal közösen fordítottunk. A feleségemmel, valamint a kisebbik fiammal spanyolul beszélek, a másik három gyerekemmel jobbára franciául. A budapestiekkel, vagyis a családommal és veled, kizárólag magyarul. Hiába élek spanyol nyelvi közegben a floridai Miamiban, két-három éve a spanyol tudásom is romlásnak indult. Azért még boldogulok, de a 2018-ban megjelent *Cartas a Mis Hijos* című könyvem óta már nem írok újabbat a „cristiano”, vagyis a keresztény nyelven.

Köztudott, hogy a Puerto Ricón töltött éveid alatt – többek között – szakszótárak igénybevételével tartottad szinten a magyar nyelvtudásodat. 2019 nyara óta nem tértél vissza szülőföldedre, Magyarországra. Miként őrzöd a magyar tudásod?

Naponta használom. Reggelente telefonálok az öcsémmel vagy a húgommal, akik a sas-hegyi családi házban élnek. Kulcsár István volt külügyi rádiótudósítóval, Száraz Miklós Gyuri írótársammal és Szentmártoni János költővel jobbára hetente-kéthetente hívjuk egymást. Emellett a legjelentősebb segítséget a rendszeresen végzett munka jelenti: az év minden napján írok. Már szinte csak magyarul.

Mennyire változott meg a magyar szókészleted az elmúlt két-három évben?

Egyre apad, mint a tengervíz a Puerto Ricó-i öbölben. Nyolcvanéves korom tájékán makuladegenerációt állapítottak meg nálam az orvosok. Ideig-óráig elvoltam a diagnózissal, de fokozatosan romlott a látásom. Mostanra már nem tudok olvasni, csak nagyítóval, mondatról mondatra haladva. Ha egy-két bekezdést elolvastam, már nem látok tisztán. Rettenetesen fárasztó és kimerítő vesződni egy olyan szöveggel, amit nem látok. Sajnos, hiába kaptam még injekciókezelést is a szemembe, nem javul semmit az állapotom. Mindenesetre igyekszem megtartani azt a szókincset, amit elsajátítottam, de gyakran nyúlok a szótár után.

A tíz legszebb magyar szó listáját először Kosztolányi Dezső író, költő állította össze 1933-ban. Válogatásában az alábbi szavak kaptak helyet: láng, gyöngy, anya, ősz, szűz, kard, csók, vér, szív, sír. Melyik tíz szót tartalmazná a te szubjektív top 10-es rangsorolásod?

Te, ide figyelj! Úgy apellálsz az én szellemi képességeimre, mintha nem a 87. életévemet kezdtem volna. Márpedig be kell látni: az én szellemi képességeim nagyon gyatrák. Szótárból keresem ki a magyar szavakat, mert gyakran még azok sem jutnak eszembe. Tehát szótárt ragadok, hogy kikeressem az egyik-másik főnevet, igét, ha arról azt gondolom, talán lendít a szövegen. Persze, a legszebb magyar szavak között biztosan említhető az *édesanya*, *édesapa*, a *szerelem*, a *csend*, a *remény*, a *kegyelem*. Nem tudom, gondolkoznom kellene a válaszon.

Milyen voltál nyelvtanból és irodalomból a gimnáziumban?

A piaristákhoz jártam középiskolába, és nagyon rossz voltam magyarból: bukdácsoltam a nyelvtanban és az irodalomban. Rossz tanárom volt, kifejezetten irodalomellenes. Nagyon keservesen rágtam át magamat a magyar irodalmon, sokáig eladogattam az anyám féltve őrzött könyveit is. Aztán idővel lázadozni kezdtem: saját órákat kezdtem tartani, délutánonként, a hatodik óra után. Ezek voltak az úgynevezett „néprajzóráim", ahol például Lőwy Árpád-verseket szavaltam, majd sokszorosítottam. Nem csoda, hogy az utolsó évben eltanácsoltak.

Ki fedezett fel?

Hát, nem nagyon emlékszem. Így kapásból nem tudok senkit mondani, de az biztos, hogy a tanáraim nem dicsérték az íráskészségemet. Tulajdonképpen versekkel kezdődött az egész. Tizenhárom évesen Csokonai Lilla-dalainak stílusában a gödöllői vendéglátós szőke kislányához, Kiszely Évikéhez írtam szerelmes verseket. Ezeket az eposzok váltották fel. Később, amikor a Honvéd Kórházba kerültem, József Attila stílusát imitáltam. Idővel felhagytam a rímfaragással, és amikor nem írtam már több verset, fokozatosan átálltam a prózára. Naplót viszont soha nem vezettem, de a magyar forradalom különböző eseményeit megörökítettem, ezek voltak a kezdeti francia írásaim. Onnantól pedig szüntelenül rovom a sorokat…

Ferdinandy György a floridai Miamiban található otthonában
(kép: a szerző felvétele)

Min dolgozol most?

Több nagyobb munkán dolgozom. A 2021-ben írt, valamint az új évben megírásra váró novelláim, elbeszéléseim, jegyzeteim könyvformátumban 2022 nyarán jelennek meg az állandó kiadómnak számító Magyar Naplónál. Tizenöt írás már elkészült, néhányat még hozzáírok. Az ünnepi könyvhétre jelentetik meg életműkiadásom második kötetét, amely a *Mamuttemető* és *Az amerikai menekült* című régebbi köteteim szövegeit, valamint a *Fájó holnapok* című könyvem szociológiai írásait tartalmazza. Ezt az életművemmel foglalkozó Európa Könyvkiadó adja majd ki. Megygyőztél, hogy írjak egy könyvet Miamiról, a „harmadik otthonomról", amely a Noran Libro Kiadó nemrégiben indított *Érzelmes utazások* című sorozatában jelenik meg. Nem tudom, hogy képes leszek-e a megírására, de legalább megpróbálom. Emellett decemberben elkezdtem színdarabot írni.

Miről szól?

A Magyar Írószövetség a regény- és drámaíró, Méhes György emlékére pályázatot hirdetett új magyar színművek megírására. Én azt találtam ki, hogy az édesapám történetéből csinálok drámát. Apám orvos volt az OTI-ban: először a nyilasok fogták el, mert segítette a zsidómentéseket, aztán alighogy megszabadult az őt félholtra verő nyilasoktól, bejöttek a megszálló oroszok. A drámám a nyilasok és az oroszok közötti időszakról szól. Ez a munkám jól megy, csak sajnos nagyon fáradékony vagyok, ezért ha egy oldalt leírok, már nem tudom folytatni. Ez el fog tartani márciusig legalább, de nem aggódom, mert csak áprilisban kell benyújtanom.

Több, állami kitüntetésekkel elismert művésztársad nemrégiben javasolt a Kossuth-díjra…

Díjakért én magam soha nem lobbiztam; azokért, amiket az elmúlt hat évtizedben vehettem át, semmit nem tettem. Kivéve egyet: szüntelenül írtam. Most sem teszek másként. Addig írok, ameddig élek. Vagy fordítva. Addig élek, ameddig írok.

Navarrai Mészáros Márton

Ferdinandy György

A fiatal magyar költészetről

Amióta kitört a pandémia, még inkább elmaradoznak a légicsomagok. Pedig öregkoromra, hosszú évtizedek kihagyása után, elkezdték megküldeni nekem a hazai kiadványokat: néhány új könyvet és irodalmi folyóiratot. Egyik-másikat tüzetesen átolvastam. Válogattam. Kiszedegettem a legjobb írásokat. A jóbarátok munkáit.

Most ez sincsen. Könyvet már nem küldenek. Jó, ha kapok egy példányt a sajátomból, hónapokkal a megjelenés után. Újság már szinte alig érkezik. Szerkesztőm küldi meg azokat a lapokat, ahova elhelyezi az írásaimat. És ha szerencsém van, a velem készült interjúkat. Kivételt csak a kolozsvári irodalmi folyóirat, a *Helikon* és a szolnoki irodalmi lap, az *Eső* jelent. Nagyritkán egyik-másik szerkesztőség a teljes évi négy vagy hat lapszámát egyszerre küldi el az év végén.

Igaz, a látásom váratlanul és végérvényesen tönkrement. Manapság már csak napi húsz percet olvasok. Megszoktam: bekezdésről bekezdésre haladok, lassan, nagyítóval. Emigrációm alatt tucatnyi fiatal magyar írót és költőt fordítottam le spanyol nyelvre, munkáikat kiadattam, sokukat pedig meghívtam szerepelni az Újvilágba. A feleségemmel, akivel évtizedekig közösen dolgoztunk, úgy éreztük: ablakot nyitottunk az irodalmunkra.

Már egy ideje nem fordítok idegenre, legjobb esetben is már csak magamat. Pedig néhány éve még Várady Szabolcs egyik versén dolgoztam, és a Weisz Dorka néven alkotó bölcsészlány versét is lefordítottam. Nem tudom, megrázta-e a pesti irodalmat Terék Anna *Halott nők* című kötete, de engem, itt, a trópusokon felkavart és megfogott. Szaggatott verssorai, női monológjai sokáig velem maradnak. Hogy miért fordítottam le? Mert fontosnak, lényegesnek tartottam a mondanivalóját.

Terék legutóbbi munkája, a *Háttal a napnak* szintén értékes válogatás: a múlt újraalkotására törekszik, ezúttal az apának címezve a vádbeszédet.

Nemrég eljutott hozzám az *Újvárad* irodalmi folyóirat is. A miskolci Irlanda Kristóf arról ír, mi mindent örökölt az édesapjától. „Eddig azt hittem, csak a fájó gerinc, / a rossz fog, esetleg a hanglejtés az, / ami apámtól, de lassan rájövök, hogy / nem véletlenül hagyom úgy a lámpát / éjszaka és gyűjtök csörömpölést a rekeszekbe". Szorongató témája ellenére üdítő hang. Az erdélyi Antal Balázst az elvágyódás foglalkoztatja: „Túl kicsi volt ott minden nekem az első perctől kezdve / túl kicsi ahhoz hogy ne vágyjak el". A nagyváradi Osváth Zsuzsanna így ír: „Egyszer csak feltűnik a hiány, mint egy rossz helyen megszólaló szünet". Ezeknek a verseknek az ereje az őszinteségükben rejlik.

Megkaptam Bánkövi Dorottya első verseskötetét is. *A női test biztonsága*, áll a borítón, ez a címe. Nehezen kapcsolódok ehhez a fiatal doktoranduszhoz a költészetéhez. Nem tudom, mit írjak róla. Mivel van dolgunk? Egy fiatalasszony életének, valamint a női testnek a képeiről, négy ciklusba rendezve. Szereplíra, kiskönyvnyi versélményben.

Könnyen észre lehet venni a fiatal szerzőket olvasva, hogy miben változott a magyar nyelv. E sorok írójának viszont már nehezére esik, hogy mélységeiben feldolgozza és értékelje a fiatal magyar költészetet. Hazájától mintegy tízezer kilométerre szakadt skriblerként csak annyit tud javasolni: írjanak kitartóan, őszintén és szépen!

Büky László

Ióta és jotta

A Müncheni Kódexben van a Biblia első, ismeretes magyar nyelvű szövege, a Huszita Biblia 1466-ból. Ebben mai helyesírással ez a mondat szerepel: „egy *iota* avagy egy apex a törvényből el nem múlik" (Máté 5: 18). Ugyanezt a szövegrészt Károli Gáspár bő százhúsz év múlva, 1590-ben ekként fordította magyarra: „Mert bizony mondom néktek, míg az ég és a föld elmúlik, a törvényből egy *jóta* vagy egyetlen pontocska el nem múlik, a míg minden be nem teljesedik". Ha néhány későbbi fordítást szemügyre veszünk, vagy ugyanezt, vagy más szót találunk a Jézus hegyi beszédének is nevezett részben.

A Szent István Társulat által kiadott fordítás 1973-ból: „Bizony mondom nektek, míg ég és föld el nem múlik, egy *i betű* vagy egy vesszőcske sem vész el a törvényből, hanem minden beteljesedik".

Biblia – Egyszerű fordítás címmel adta ki magyarul az Ó- és Újszövetséget a World Bible Translation Center 2012-ben. Így ültették át az eredetit: „Igazán mondom nektek: amíg az Ég és Föld létezik a Törvényből egyetlen *betű* vagy *pont* sem veszíti el érvényességét, amíg mind be nem teljesedik".

A Magyar Bibliatársulat 2014-ben megjelentetett új fordítását olvasva ezt találjuk: „Mert bizony mondom nektek, hogy amíg az ég és a föld el nem múlik, egy *ióta* vagy egy vessző sem vész el a törvényből, míg az egész be nem teljesedik".

A példákból látni lehet, hogy az idők folyamán a fordítók küszködtek e bibliai szövegrésszel. Ha egybeveti az olvasó ezeket az idézeteket, észlelheti, hogy némelyikben hiányzik a *iota*, illetőleg a *jóta* szó, viszont az (egyébként latin) *apex* a magyar *pont*-nak, illetőleg *pontocská*-nak vagy *vessző*-nek felel meg. Az *apex* alapjelentése: 'valaminek a vékony hegye; csúcs'.

Az ábécék betűit némelykor jelképesen lehet használni. Jókai Mór regényhőse az ellene intézett nagy halmaz vádiratot ledobta a császár elé az asztalra: „Ami e csomagban írva van, az *alfától* az *omegáig* mind merő koholmány, rágalom, valótlanság" (Rab Rába). E két görög betű a kezdet és a vég, a beteljesülés szimbóluma szokott lenni az ábécében elfoglalt helyük alapján, erre vonatkozik szintén Jókainak ez a finom célzása: „Aki a szerelemben az *alfát* kimondta, annak az *omegáig* nem lehet megállni" (De kár megvénülni!). Az *omega* (*ω*) zárja a görög ábécét, innen a szókapcsolás. Nemcsak a görög betűk kaphattak ilyes szerepet: *aki á-t mond, mondjon b-t is; á-tól cettig* ('z-ig'). Mióta az oktatásban nemcsak a latin, hanem már a múlt században a görög tanítása is háttérbe szorult, legtöbben mértanórákon ismernek meg egy-egy görög betűt a háromszögek világa révén, például az alfát (*α*), a bétát (*β*), a gammát (*γ*). A bibliai idézet is görög betűt tartalmaz, amelyet Tamás és Bálint, a Huszita Biblia fordítói meghagytak a maga idegenségében.

Tudvalévő, hogy a három szent nyelven (héber, görög, latin) volt csak meg a Szentírás, az első fordítók többnyire a latinra támaszkodtak. Nos: a *iota* 'görög ábécé *ι*, *I* betűjének elnevezése', amelyet a rómaiak is így hívtak; a betű kicsinysége, egyszerű írásképe (nincs pont se rajta!) folytán a csekélység, semmiség jelképe is lehet; a magyarországi latinban a *iota* ~ *jóta* voltaképpen 'semmiség' jelentésű volt. Hasonló használata van francia, a német és más nyelvekben is.

A zeneirodalomban az egyszerre szóló hangok lejegyzése bizonyos szempontok szerint egymás fölé van helyezve, és fontos, hányadik helyen van. A nagyobb rezgésszámú (ún. magasabb) hangot följebb, a kisebb rezgésszámú (ún. mélyebb) hangot lejjebb szokás jegyezni a vízszintes vonalakon. Tehát fontos, hogy hányadik a jel. A latin *quota* 'hányadik?' erre utal. (Ez a nőnemű alak: quotus, *quota,* quotum.) A 'hangjegy' jelentésre már 1636-ból találtak adatot a nyelvtörténészek, a szó szélesebb körben *kotta* alakban terjedt el. A latinhoz alakjában közelebb áll a *kvóta* 'arányos rész, hányad' szavunk. A *iota* írásalakot váltott, lett belőle – amint Károli Gáspár is használta – *jóta*, és *jotta*. Az Erdélyi magyar szótörténeti tár is ilyet mutat be 'egy fikarcnyi; firkantás' jelentéssel 1771-ből: „*jótával* sem bizonyitták, hogy [ez] a' Sz. benedeki határhoz szakasztott hely". A *iota* ~ *jóta* hangalakjának változása, a *-t-* megnyúlása (az írásban kétszer jelölve: *-tt-*) hasonló a *kottá*-hoz, vagyis *jotta.* Több efféle szavunk van, amelyek végződése latinosítottnak tartható: *blanketta*, *cigaretta*, *kazetta*, *vinyetta*. A *jotta* főnév csupán bizonyos kapcsolatokban jelenik meg, amelyekben a 'semmi' jelentés érvényesül: Krúdy Gyula egyik elbeszélésében egy férfiú „aki festhette volna bajszát koromfeketére is, mint általában azok a férfiak, akik egy *jottányit sem akarnak engedni* az éveikhez való örömeikből" (Aki a fekete golyót húzta…). Egy másik helyen ezt írja: „sajnálnám Cziróka barátomat, ha félreértette volna szavaimat. De ha agyonütnek is, *nem vonok vissza egy jottányit se* abból, amit mondtam" (Cziróka és Maróka).

Weöres Sándor egy verseskötetet ismertetve így használja: „a tájleírásba önkénytelenül uhlandi zamat vegyül anélkül, hogy a költemény ezáltal a magyar mivoltából *jottányit is vesztene*" (Jankovich Ferenc versei).

A *jóta* és az *ióta* ma már alig-alig fordul elő köznyelvben. Mégis él két szólás *egy jottányit* (vagy *jottát*) *sem ér*, vagyis nem ér semmit. Másik ma is használatos szólás: *egy jottányit sem ért valamiből*. Ezt arról az emberről szokás mondani, aki jelentéktelen dolgokkal kapcsolatosan kötözködik vagy piszkál valakit, másokat. Régen azt is mondták: *jottaharcot folytat valaki ellen.*

Egy jottányi sem kell talán annak igazolására, hogy az ábécé(k) betűiből is kialakulhat szókapcsolat.

Hírek

Kerekes Barnabás Pro Urbe-díja

2021. október 23-án Sátoraljaújhely Város Önkormányzata Pro Urbe díjjal tüntette ki Kerekes Barnabást, az Anyanyelvápolók Szövetségének alelnökét. A díjhoz gratulálunk, további eredményes munkát és jó egészséget kívánunk!

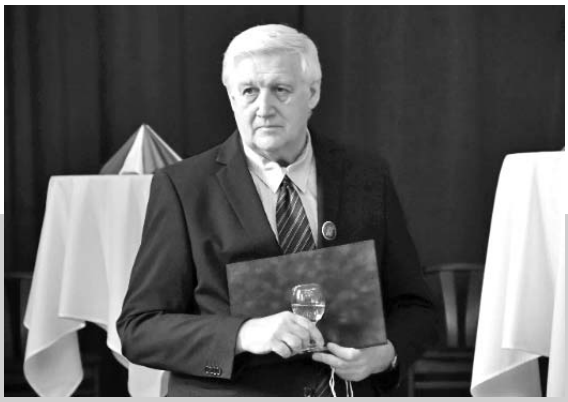

Kerekes Barnabás a díj átvétele után
(kép: A Magyar Nyelv Múzeuma Facebook-oldala)

Kerekes Barnabás

Elkezdődött, folytatódott…

1984 óta foglalkoztat a kérdés: mi lett volna, ha egy pécsi színművészjelölt – Budapestre kerülvén – a színiakadémián illő tekintélytisztelettel tudomásul vette volna mindazt, amit tanítottak neki a beszédről? Ha könnyedén elfogadta volna az efféle hangzásformákat: „Bejártad a fél^világot!"; vagy: Minden csúnya nőnek volt egyszer szép kora is!, meg: „Hiába vígasztalom, csak szomorkodik szegény!"

Greiner Blanka, művésznevén Péchy Blanka azonban nem fogadta el a beszéddel, a kiejtéssel kapcsolatos babonákat, a kérdéseire meggyőző válaszokat is várt.

Az meg különösképpen is felbosszantotta, amikor a „Beszéd mint művészi eszköz" című, színművészeknek tartott tájékoztatón az előadó kijelentette: esze ágában sincs olyan gyerekségekkel traktálni a művészeket, mint a jelző és jelzett szó hangsúlyozásának kérdése. Nos, őt már akadémista, majd pályakezdő korában is zavarták a hangsúlyhibák, a kiejtési, nyelvhelyességi vétségek, a pontatlanságból, igénytelenségből eredő félreértések, ezért színművészi-előadói pályája alatt és után is szeretett volna minél többet megtudni anyanyelvéről, s tenni is érte. 1960. április 6-ra elkészült a Kazinczy-díj Alapítvány alapítólevele, annak bevezetőjében Péchy Blanka így vall: „A magyar nyelv szolgálatában eddig 46 esztendőt töltöttem színpadon, előadói pódiumon, s néhány évtizedet íróasztal mellett. Halálom után is szeretném szolgálni anyanyelvemet, mely nekem megélhetést, életemnek tartalmat, szépséget adott, ezért elhatároztam, hogy alapítvány segítségével adok lökést egy folyamatnak, melynek elindítását múlhatatlanul szükségesnek látom."

Különösen a színművészeknek, a rádió- és televízióbemondóknak a figyelmét szerette volna felhívni az igényes, példamutató beszéd fontosságára, majd a kiejtési versenyek elindításával az ifjúságot és az őket nevelő pedagógusokat is bevonta a kedvezményezettek körébe. Önmagával vívott harcaiból, gyötrődéseiből könyv született Beszélni nehéz! címmel, amelyet 1974-ben jelentetett meg. Egy nagy fölszakadó keserű sóhaj a cím, híven visszaadja az előadóművész vívódásait: milyen kegyetlenül nehéz egy írónak, egy másik embernek a gondolatait pontosan, hitelesen visszaadni.

Aztán az állandó tenni akarás újabb lépés megtételére ösztönözte Péchy Blankát: szorgalmazta egy rádiós adássorozat elindítását.

A Beszélni nehéz! címmel indított rádióműsornak a története valójában 1974-ben kezdődött, amikor Beszélni nehéz! című könyvében Péchy Blanka röviden felvázolta elképzelését egy rádióműsorról, amely a kiejtés, a hangzó beszéd vizsgálatát, bírálatát és javítását szolgálná. Ezt elolvasván, Illyés Gyula azt javasolta a Magyar Rádió akkori alelnökének, Kiss Kálmánnak, kérje fel Péchy Blankát egy ilyen jellegű műsor megtervezésére és megindítására. Támogatta ezt a kezdeményezést a már akkor is a szép múltú rádiós nyelvművelő műsornak, az Édes anyanyelvünknek szerkesztő szerzője, Lőrincze Lajos is.

1976 márciusában indult útjára a műsorfolyam, néhány hónapig a Gondolat című adássorozat rovataként, majd 1976 novemberétől önálló műsorpercekkel, Beszélni nehéz! címmel. A művésznőt az általános beszédkultúra megteremtésének szándéka foglalkoztatta; szerkesztőtársnak Deme professzor urat kérte meg, aki vitathatatlan tekintélyével, szakmai tudásával ott állt Péchy Blanka mellett-mögött, s 12 éven át – a művésznő haláláig – ő indokolta az elhangzott példamondatok általa helyesnek tartott hangzásformáját.

Péchy Blanka Deme Lászlóval a Magyar Rádió stúdiójában
(kép: kazinczy-alapitvany.hu)

Arra kérték a rádióhallgatókat, írják meg a véleményüket a példákról, s jelezzék azt is: ők maguk mit változtatnának annak érdekében, hogy a közlés tartalma és hangzásformája egymásnak megfeleljen. Kezdetben nyolcan-tízen vették maguknak a bátorságot, hogy részletes elemzéseket készítsenek a példamondatokról; némelykor ezek az értékelések annyira terjedelmesre sikerültek, hogy a szerkesztők kialakítottak egy egyszerű jelölésrendszert, s kérték a levélírókat, annak segítségével és rövid, szöveges magyarázattal küldjék el javaslatukat.

A Péchy Blanka-i álom megvalósulásához, az általános beszédkultúra megteremtéséhez kiválóan illeszkedik egy Deme László-i gondolatsor, amelyet Végszó című írásából idézek:

„A nyelvművelő munka sikerét csak a minél szélesebb tömegbázis biztosíthatja. (…) A nyelvi kultúra megteremtéséhez szinte nagyobb mértékben szükséges a beszélők egyéni nyelvhasználatának kiművelése, a beszélők nyelvi öntudatának erősítése, igényességre törekvésük fokozása,

mint magának a nyelvi állománynak csiszolgatása (…) a nyelvművelő legfőbb feladata (…) meggyőzés és nevelés; harc, de nem a hiba elkövetője ellen, hanem vele is együtt a hiba ellen. A beszélők, a szóban és írásban megnyilatkozók széles tömegei nélkül tehát nincs hatékony »anyanyelvészet«. – Arra viszont a szakavatottaknak kell ügyelniük, hogy ezek a laikusmozgalmak ne váljanak »laikus mozgalmakká« (így, különírva)."

Gyökeres fordulatot az 1977-es év hozott, amikor is az addigi néhány „önkéntes munkatárshoz" beszédművelő közösségek, szakkörök csatlakoztak. A fő érdem Z. Szabó Lászlóé, a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium tanáráé, aki felhívással fordult az ország általános és középfokú iskoláihoz; arra biztatta őket, hogy hallgassák rendszeresen a Beszélni nehéz! adásait, s váljanak a műsor állandó levelezőivé. Tucatszám alakultak körök szerte az országban, később az elszakított területeken is.

Annyi levél özönlött a műsor szerkesztőségébe, hogy egy idő után szinte átláthatatlanná vált a helyes megfejtésekért járó jutalmazás rendszere. Kezdetben három, majd öt, később hat közösség, illetőleg egyéni megfejtő kapott könyvutalványt; professzor úrék egy kartonrendszert alakítottak ki, hogy pontosan nyomon követhessék, ki mikor részesült elismerésben.

A másik nehézséget a levelek tárolása okozta. Péchy Blanka a lakásában műanyag bevásárlókosarakban őrizte a leveleket, a Bajza utcai garzon egy idő után szűkösnek bizonyult, a szerkesztők megnyugtató megoldást kerestek, ezért felvették a kapcsolatot a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárával. Az évek során fölhalmozódott több ezer levél arról is tanúskodott, hogy milyen is a kor beszéd-, magatartás-, érintkezéskultúrájának színvonala; s nemcsak a helyes kiejtés szabályain morfondíroztak a levélírók, hanem beszámoltak a nyelvművelő mozgalom fontosabb eseményeiről is. Írtak szakkörük életéről, az őket foglalkoztató kérdésekről.

Az adásokhoz alkalmanként száz (vagy még annál is több) levél érkezett, s időszerűnek látszott, hogy akik az éteren keresztül ismerték csak egymás nevét, azok a személyes találkozásra is lehetőséget kapjanak. Így már 1980-ban megtartották az első közönségtalálkozót, Budapesten a Kossuth Zsuzsa Egészségügyi Szakközépiskolában. 1987 óta minden évben kb. 40-60 szakkörvezető számára ún. öntovábbképző tábort szervezünk, évenként változó helyszínen: az első Tatán volt, a legutóbbi, a 33., Szegeden. A budapesti Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskola 1990 óta megrendezi a Péchy Blanka-emléknapot, -emlékversenyt; középiskolai szakköreinknek egy-egy négyfős küldöttsége általában novemberben-decemberben gyűlhet össze találkozni, emlékezni, versenyezni. Az általános iskolás korosztálynak ugyanez a lehetőség 1998 óta adatik meg. A budapesti Práter Általános Iskola volt az ötletadó és vagy másfél évtizeden át a házigazda is, majd az intézmény megszűnése miatt a Baár-Madas Református Gimnázium vette át a rendező és a vendéglátó szerepét. S ne feledjük, hogy harminc év óta a balatonboglári általános iskola ad otthont a korosztály képviselőinek szervezett Péchy Blanka-tábornak; s az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának ún. csongrádi táborában a kezdetektől, 1993 óta főként Beszélni nehéz! körösök vesznek részt.

Ne csodálkozzunk hát, ha egy szőcsénypusztai erdőgazdasági szakmunkásképzős fiú igen korán leírta klasszikussá vált mondatát: „A Beszélni nehéz! a mi nagy családunk!" A benne lévők, a hozzá tartozók ezt így is érzik. Számos kolléga 20-30 éve tagja a mozgalomnak, sokunk számára a körvezetőség szinte életformává vált: a rádióadásoknak, a szakköri foglalkozásoknak az időpontja, a levél feladásának dátuma, a fentebb felsorolt találkozások, tanácskozások, táborok igazodási pontokká váltak.

1976 és 2007 között 813 Beszélni nehéz! adás hangzott el a Magyar Rádióban. Több tízezer levél, megfejtés halmozódott föl a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában. A Magyar Rádió irodalmi osztályának munkatársai szerint a műsoraik közül a Beszélni nehéz! adásaihoz érkezett a legtöbb levél. Ezeknek ellenére 2007-ben a Magyar Rádió akkori elnöke megszüntette az adássorozatot. Hála Juhász Juditnak, a Magyar Katolikus Rádió akkori vezérigazgató-helyettesének, a műsor és a köré szerveződött mozgalom megmenekült. Szóról – szóval címmel, kissé átalakított szerkezettel, folytathattuk a munkát. Megható a hűségnek ezer jelét tapasztalni. Akik 2007 tavaszán velünk tartottak a Magyar Rádióban, azok a szeptemberi folytatáskor is hűségesek maradtak.

S hogy miért ez a ragaszkodás, és miért tartjuk fontosnak, hasznosnak ezt az ügyet?

Mert a műsorfolyam felhívta a figyelmet a helyes kiejtés fontosságára; 37 ún. tematikus adásban rövid összefoglalók készültek egy-egy problémakörről, például a jelzők, az igék hangsúlyozásáról, az „egy" szerepéről stb.; atomizálódó, sőt neutronizálódó világunkban a műsor köré közösségek formálódtak, s ezek 45 év óta egy mozgalom fontos láncszemeivé váltak; a Beszélni nehéz! visszatérően foglalkozott a magatartás- és érintkezéskultúra kitüntetett területeivel, például a durvaság, a trágárság kérdésével; jelölésrendszerét közel 40 év óta alkalmazzák a kiejtési versenyekre való felkészülés során, a Kazinczy-versenyeken az írásbeli feladatot a műsor révén közismertté vált jelrendszerrel oldják meg a versengők; a kiejtésjelölés az „Édes anyanyelvünk" nyelvhasználati versenyen ma is feladat; sok év óta figyelem: a győri és a sátoraljaújhelyi versenyen jóval több Beszélni nehéz!-es iskola vesz részt, s szerepel eredményesen, mint azt a teljes magyar középfokú iskolahálózathoz viszonyított arányuk indokolná, ugyanis a szakkörösök nem kampányszerűen sajátítják el a versenyekhez is szükséges ismereteket. A szakköri foglalkozásokon részt vevő tanulók anyanyelvi ismeretanyaga bővül, nyelvhasználatuk igényesebbé válik, viselkedéskultúrájuk színvonala javul, vitakultúrájuk fejlődik, a különféle értékek iránt fogékonyabbá válnak; szemléletük formálódik, a táborokban, anyanyelvi

találkozókon szerzett élményeik sokukat hosszú időre elkötelezetté teszik; vallomásaik, cselekedeteik ezt igazolják.

Néhány évvel ezelőtt Kováts Dániel tanár úr az „Édes anyanyelvünk" nyelvhasználati verseny első 40 évének néhány fontos tapasztalatáról beszélt, mondanivalóját többször számokkal, adatokkal támasztva alá. Feltűnő volt, hogy a legeredményesebb ún. „határon túli" és hazai felkészítő tanár is olyan iskolát képvisel, ahol Beszélni nehéz! kör működik; s azok a tanárok, akik kétszer nyerték el a Sátoraljaújhely-emlékplakettet, mindhárman szakkörvezetők; s a háromnál több növendéket éremhez segítő kollégáknak is több mint a fele ún. „szakkörös" iskolát képvisel.

A Beszélni nehéz! mozgalomhoz kötődő táborok rendkívül kedvező képet alakítottak ki az anyanyelvi mozgalmakról azoknak a településeknek a lakosaiban, ahol efféle rendezvényeket tartottak. Ebben a mozgalomban nagyon sok önzetlen, segítőkész, a szépre-jóra-emberire fogékony, nagyszerű embert ismertem meg, tanárokat is, diákokat is. Amióta ehhez a mozgalomhoz tartozom, azóta figyelem, hogy a társadalomban sokszor tapasztalt irigységnek, széthúzásnak itt nyoma sincs. A világnézetbeli és egyéb esetleges ellentétforrások háttérbe szorulnak, nem azt nézzük, hogy mi választ(hat) el bennünket egymástól, hanem azt, hogy mi köt össze. S a körülöttünk lévő fiatalok ebben a szellemben nőnek fel, ezt a példát, ezt az értékrendet veszik át. Deme László a Magyar Nyelvőrben három egymást követő számban írt nyelvművelő mozgalmaink morális hozamáról. Vélhetőleg nem véletlen, hogy a Beszélni nehéz! műsor és mozgalom 2008-ban kiérdemelte a Magyar Örökség díjat.

Holczer József

Brutális baleset… *brutális* futás…

Egy vidéki napilapunk egy korábbi, majd egy nemrégi számából idézek két olyan mondatot, amelyben a címünkbeli szerkezetek előfordultak: „A *brutális* baleset okairól egyelőre nincsenek pontos információk". És: „*Brutális* volt a futás, nagyon megterhelő – szusszant a domb tetején D. Á., aki [egy] tűzoltó-parancsnokságról érkezett a versenyre".

Hogy is állunk a *brutális* melléknevünkkel? Zaicz Gábor Etimológiai szótára (2006) szerint 1790-től van meg nyelvünkben ez a latinból átvett szó. Jelentése: 'állatias; oktalan, értelmetlen, ostoba'. Magában a latinban a 'nehézkes, érzéketlen' jelentésű *brutus, bruta, brutum* melléknév továbbképzésével van dolgunk. Az elsőnek említett (hímnemű) szóalak nagybetűs viselőjét, ki ne tudná, Julius Caesar (közvetlenül a halála előtt) ekképp szólította meg (a vokatívusz esettel élve): „Et tu, mi fili, Brute?!" (Te is, fiam, Brutus?). Tolcsvai Nagy Gábor Idegen szavak szótára (2007) az iméntiekkel szinte egybehangzóan a „brutális"-ra e jelentéseket hozza: 'durva, erőszakos, kegyetlen, kíméletlen'. A Magyar Tudományos Akadémia Magyar értelmező kéziszótára (2003, 2., átdolgozott kiadás) szokatlan rövidséggel elintézi a jelentés mibenlétét: 'állatiasan durva'. Még egy gyűjteményt érdemes felütnünk, a mindezeknél néhány évvel korábban megjelent Magyar szókincstárt (1. kiadás: 1998). Megérdemli a figyelmünket mind a tizennyolc (!) ott felsorolt – és csaknem mindig szinonimaként ható – melléknév (egy esetben melléknévi igenév): 'állati, állatias, vadállati, bestiális, kegyetlen, kíméletlen, embertelen, barbár, vad, vérengző, vérszomjas, baromi, könyörtelen, hidegvérű, durva, nyers, borzalmas, irgalmatlan'.

Ízlelgessük egy kicsit a két példamondatunk „brutális" melléknevét! A „brutális baleset"-nél akár egyéb „-ális" (a szintén latin nyelvben oly gyakori) képzőjű melléknévi alakok is besugározhattak, miközben az újságíró a balesetről beszámolóját írta: Frontálisan ütközött a két jármű, vagyis szemből, teljes erővel rohantak egymásba. Totálisan, azaz teljesen tönkrementek az autók, illetve (ennek következtében) a fölismerhetetlenségig szétroncsolt holttesteket vágtak ki belőlük a tűzoltók. Egyszóval: fatális (a fátumból, végzetből > végzetszerű) volt a karamboljuk. És persze negyedikként bevillant a cikkíró agyában a rájuk rímelő brutális. Legyünk jóhiszeműek: már akkor rögtön az ideillő 'borzalmas' jelen-tésben. És némi költőiséggel (!) is: mintegy alliterációt hozva létre a „brutális baleset" tudtul adásával. Csakhogy a betűrímre a „borzalmas" is okot adott volna! Ráadásul magyarul, igazi magyar szóval…

„*Brutális* volt a futás, nagyon megterhelő" – mondta a nyilatkozó a másik példánkban. Az elsővel szemben itt a futásnak magának ezúttal nem volt halálos vonzata, így az említett „-ális'-ok netán szótévesztő besugárzására sem kell gondolnunk. A tűzoltó akár rá is duplázhatott, hiszen a

„megterhelő” máris szinonimája lehet(ne) a „brutális”-nak. Mit mondhatott volna még e latin szó helyett, vele egyenértékűen? A fönti tizennyolc közül eleve a ’kegyetlen’, ’kíméletlen’, esetleg az ’embertelen’ érthető rajta. (De a kimondója ez utóbbi ellenére is túlélte azt a futást!)

Összbenyomásom az, hogy ennek a nyelvünkben már eddig is használatos „brutális” melléknévnek új szójelentése nem keletkezett. Mind a két mondatban sikerült egy-két ugyancsak meglévő magyar szavunkkal a behelyettesítés. Ízlelgetem hát továbbra is a címben idézett két szerkezet „brutális” jelzőjét. Majdhogynem fölöslegesnek érzem mindkét vonatkozásban. Bízom benne, hátha csupán alkalmilag mondta ki a nyilatkozója a „brutális futás”-t. Ami pedig a „brutális baleset”-et illeti, ott egy kissé engedékenyebbnek kell lennem. Ezt ugyanis okkal-móddal kimondanám/leírnám, ám csakis akkor, ha például vadállatok támadtak az autóra, vagy pedig részeg/bekábítózott randalírozók bezúzták az összes ablakát, és az üvegszilánkok megsebesítették a benn ülőket. Ám ez esetben – ha már mindenáron idegen eredetű szóval kívánnék élni – még mindig szívesebben használnám a „brutális” helyett ezt: „bestiális”.

Tram-train

Tisztelt Anyanyelvápolók!

Nem bírom ki, meg kell írnom valakinek, hogy végtelenül lehangoló, hogy a rádióban elhangzó hírek szerkesztői nyelvileg – mondjuk így – nem eléggé képzettek. Mostanában több esetben előfordult, hogy a tárgyas-tárgyatlan igeragozást helytelenül alkalmazták, az *ami-amely* tévesztésről már nem is beszélve.

De nem ez a közvetlen oka annak, hogy írok, hanem az, hogy a „tram-train” szóval láthatólag nem tudnak mit kezdeni. Mondták ezt már, szó szerint lefordítva, „villamos-vasút”-nak, ami első látásra is szamárság, mert a villamos vasút nyilvánvalóan mást jelent. Pedig korábban hallottam már így emlegetni, hogy „vasút-villamos”, de ez – nem tudom, miért – nem nyerte el a hírszerkesztők tetszését. Így aztán visszatértek a tram-trainhez, újabb angol szóval „gyarapítva” a szókincsünket. A szomorú az, hogy ami a hírekben elhangzik, azt milliók hallgatják, és ezért a hírszerkesztők felelőssége óriási. Ők ezt vajon nem érzik?

Üdvözlettel:
Apor Péter

❖

Tisztelt Doktor Úr!

Örülök, hogy levelével igyekszik felhívni a figyelmet arra a sajátos névadási helyzetre, amelyben – előzetes megegyezés hiányában – a kényszerűen *tram-train*-ként nevezett közlekedési jármű létre- és forgalomba hozói vannak. Nagy baj még nem történt, mert ilyesmiről csak akkor beszélhetnénk, ha magával a járművel lennének komoly bonyodalmak. Effélékről nem tudunk, legalábbis én nem hallottam. Igaz, még kevés a tapasztalat, de az már elkönyvelhető tény, hogy Szeged és Hódmezővásárhely között „tesztüzemben” már működnek ezek a szerelvények, ha ezt a szót szabad egyáltalán használnom velük kapcsolatban. Hogy végleges neve még nincs, az egészen biztos, mert ha lenne, alkotói, forgalomba hozói alighanem mindig azt használnák, ezáltal próbálván mielőbb elterjeszteni. De még nem tartunk itt. Egyelőre úgy állunk, hogy az angol *tram-train* elnevezésen kívül a *vasút-villamos* és a *vonat villamos* bukkant fel, vagy kötőjelesen, vagy különírva. A *villamosvasút* és a *villamosvonat* összetétellel még nem próbálkoztak, nyilván azért, mert azokat már foglaltnak tekintik. Hogy valóban foglalt-e, az más kérdés, de most nem akarom az időt ezzel tölteni, mert ennek nincs itt az ideje. Nincs itt az ideje? – kérdezhetik e levelem olvasói. Hát nem az a cél, hogy elfogadható, sőt jó nevet adjunk ennek a még alig ismert járműnek? Igen, ez a cél. Csakhogy a szóban forgó közlekedési, illetve szállítóeszközt az érdekeltek túlnyomó része nem ismeri. Márpedig ha nem ismerjük alaposan magát a dolgot, amelyet meg kell(ene) neveznünk, akkor az erre való vállalkozásunk eleve reménytelen. És most, hogy ezt az igazságot kimondtam, máris átadom a szót 19. századi jeles költőnknek, Bajza Józsefnek, aki nemcsak költő volt, hanem nagy tekintélyű közéleti ember, a Magyar Tudós Társaság rendes tagja is, aki fontos közérdekű, pl. szervezési kérdésekben röpirat formájában vagy másképp nemegyszer hallatta a hangját, s aki annak idején gyaníthatólag szintén volt olyan helyzetben, mint most mi, civilek, érdeklődő emberek, talán az újfajta jármű majdani haszonélvezői, akik szeretnék, ha ennek az alkalmatosságnak lenne valamilyen elfogadott neve is. Nyelvünk míveléséről című, 1843-ban megjelent tanulmányában a következőket írta a műszók alkotásáról: „Műszók alkotásához még nyelvszabályok ismerete sem

Tram-train (kép: bkk.hu)

elégséges, ahhoz dologismeret is kell. Nyelvtudós dologismeret nélkül nyelvtanilag jó szót fog alkotni, de mindig azon veszélynek leend kitéve, hogy nem bírván tiszta fogalmával a kifejezni kellett dolognak, szava nem lesz bélyegző, eléggé megkülönböztető, eszmét vagy gondolatot helyesen kifejező s fogalomzavarra ad alkalmat. A dologismerő viszont, a szakember, de nem nyelvtudós is egyszersmind, rosszul alkotott, szabályokkal ellenkező szóval fejezi ki a különben általa jól értett dolgot." A javaslatom tehát az, hogy ne a jó szándékú kíváncsiskodók, hanem a dologértők, a szóban forgó járművet tökéletesen ismerő mérnökök, műszaki szakemberek próbáljanak új szót kitalálni a jelenleg közszájon forgók helyett, mert ezek nem az igaziak. Az angol kifejezés, a *tram-train* elég rövid ugyan, és szakmailag is megfelelő, de a jórészt alighanem magyar utasok számára nehezen kiejthető, hangzása pedig nyelvtörőszerű jellege miatt jóval inkább taszító, ellenszenves, mintsem kellemes, fülbemászó. A *vonat villamos, vasútvillamos* pedig, bárhogy kapcsoljuk is egymáshoz a két szót, nemigen illenek össze; érezni rajtuk, hogy nem kedvelik egymást. Azok a mérnökök, műszakiak azonban, akik valóban jól ismerik ezt az új járművet: méreteit, tulajdonságait, újdonságait, és ugyanilyen jól ismerik a régi *villamosvasut*at is, amelyet a nyelvhasználók elég hamar *villamos*sá rövidítettek, esetleg tudnak mondani olyan tulajdonságokat is, amelyek csak erre vagy csak arra a járműtípusra jellemzőek, s ez talán célhoz vezet. Talán ráakadnak majd egy-két olyan névjelöltre is, amelynek még valamilyen egyéb vonzóereje is van, amilyen pl. a *kisvasút*nak, vagyis a keskeny nyomtávú vasútnak, továbbá a *villanyvonat*nak, azaz a villamos árammal hajtott vonatnak egyúttal a játék vasutat, játékvonatot is eszünkbe juttató elnevezése.

Nem ötleteket próbálok ajánlani, mivel ezek már foglaltak, aligha jöhetnek szóba, hanem példákra igyekeztem utalni. Azért érzem különösen hasznosnak az e kérdéssel való foglalkozást, mert néhány napja egy újságcikkből már arról is értesültem, hogy ez az egyelőre névtelen jármű nem okvetlenül csak a Szeged–Hódmezővásárhely nyomvonalon közlekedik majd, hanem – szintén Szeged vonzáskörzetében – már a Szeged–Szabadka járatra vonatkozólag is írtak ki pályázatokat. Ez azért gazdaságos, tudom meg a lapból, mert bár e közlekedési forma technológiája „rendkívül bonyolult és drága, ám a további bővítések során már csak alkalmazni kell a megszerzett „know-how"-t. Ha a „dologismerők" is megértik ennek fontosságát, s – akár egy e célból meghirdetett névalkotó pályázat keretében – elküldik névjavaslataikat, bizonyosan akad majd köztük olyan is, amely mindenkinek a tetszését elnyeri majd.

Doktor Urat – megköszönve gondolatébresztő levelét – tisztelettel üdvözli:

Grétsy László

A nyelv és a logika

Ennek az írásnak az ötletét Grétsy Lászlónak az Édes Anyanyelvünk 2021. novemberi számában megjelent cikke adta. A szerző a cikkében érdekes témát vet fel, amikor a számok (1-től 10-ig) titkaiba avatja be az olvasót.

Ezúttal az *egy* számnévvel kapcsolatos megjegyzései közül választottam ki annak egyik származékszavát. Mégpedig azért, mert – mint Grétsy László írja – a *-tlan, -tlen, -talan, -telen* valójában *fosztóképző*, de az *egyetlen* szóban nem a hiányt jelöli, „hanem éppen ellenkezőleg fokozást, nyomatékolást jelez".

Erről a Grétsy-cikkről jutott eszembe, hogy a *Magyaróra* ez évi szeptemberi számában jelent meg egy kisebb tanulmányom, amely a Borbély testvérpár (György és Sándor) „Anyanyelvük védelmében. Gyomlálás anyanyelvünk kertjében" című munkáját méltatja. Természetesen nem hallgattam el, hogy ebben a kis könyvben több olyan megállapítás van, amely ma már nem állja meg a helyét. Ilyen Borbély Györgynek az Egyedül vagyunk című cikke, amelyben azt írja, hogy ez a kifejezés helytelen, mert a latin *soli sumus*, illetve a német *sind wir allein* szolgai fordítása. A szerző valószínűleg logikátlanságot lát abban, hogy az *egyedül*, amely szintén az *egy* számnévre megy vissza, 1. jelentése 'magában, társak nélkül, hozzátartozók nélkül' ellentmond annak, hogy a *vagyunk* ezzel szemben többes számú ige.

Igen ám, de a szónak a 2. jelentése: 'más személyek jelenléte nélkül' míg a 3. 'négyszemközt', végül a 4. 'csupán, kizárólag'.

Mint láttuk, ezek a jelentések már nem csupán egyetlen személyre utalhatnak.

Lássunk két példát!

A házban egyedül vagyunk, mert a többi lakó elutazott.

Mivel egyedül vagyunk, elmondhatom neked a titkot.

A másik ilyen „logikátlanságot" a balassagyarmati nyelvésztől, Szabó Károlytól olvastam: Zsebre teszi a kezét. Ezt a formális logika képviselői nem helyeslik; ellenvetésük: nem a zsebére, hanem a zsebébe teszi a kezét! – Persze Szabó Károly is azt hangsúlyozza, amit Grétsy László, hogy a nyelvnek sajátos logikája van. Ne keressük ott a hibát, ahol nincs!

Van azonban nyelvünkben egy kissé vitatható kifejezés. Ezt a következő mondat szemlélteti: *Rég nem láttalak*. A mondatnak tulajdonképen így az az értelme, hogy 'régen láttalak'. Ebben van némi igazság, de úgy vélem, hogy a nyelvszokás miatt már nem föltétlenül kell hibáztatnunk.

Ady Endre Elbocsátó szép üzenet című versében azonban félreérthetetlenül fogalmaz, amikor ezt írja „S régen nem vagy, mert már régen nem látlak."

Dóra Zoltán

Schirm Anita

Amikor a sok nem sok(k)

A mondanivaló megformálásánál fontos ügyelni az információ mennyiségére. Az az ideális, ha pont annyit mondunk, amennyi szükséges. De ki dönti el, hogy mi az épp elég? S mikor válik valami túl sokká, fölöslegessé, sokkolóvá, redundánssá? Redundancián olyan elemek megjelenését szokták érteni, amelyek nem járulnak hozzá az üzenet információtartalmához. A redundanciajelenségek Christian Lehmann nyomán három nagyobb csoportra bonthatók: a pleonazmusra, a tautológiára és az ismétlésre. Pleonazmus esetén a kifejezés egyik része tartalmazza a kifejezés másik részének a jelentését. Például az *új nóvum* szerkezetben a *nóvum* szó jelentése már magában foglalja az újdonságot. A pleonazmust fölösleges szószaporításként is szokták definiálni, ám a *fölösleges szószaporítás* szerkezet maga is egy pleonazmus, hiszen a szószaporításban már benne van a fölöslegesség. Amíg a pleonazmusnál a tartalmazás viszonya figyelhető meg, addig a tautológiánál a szerkezetben szereplő kifejezések egymás szinonimái. Tautológia például a *csak és kizárólag*, a *deviszont*, a *körülbelül mintegy*. De a tautológiákhoz tartoznak a szükségszerűen igaz kijelentések is, például: *a nők nők, a férfiak férfiak, a tautológia pedig tautológia*. A redundanciajelenségek harmadik csoportjánál, az ismétlésnél pedig teljes azonosság áll fenn a kifejezések között, ahogy azt a *messze, messze* szerkezet is mutatja.

A redundánsnak tűnő megfogalmazások esetén érdemes megnézni a beszédhelyzetet, a szövegtípust, valamint a beszélő szándékát is, ugyanis a fölöslegesség látszata mögött számos, egyáltalán nem fölösleges kommunikációs szándék húzódhat meg. A redundanciajelenségek mindenféle szövegtípusban megfigyelhetők: a reklámokban, a dalszövegekben, a hírekben, az interjúkban és a hétköznapi társalgásokban egyaránt. Lássuk néhány példán keresztül, mikor nem sokk a túl sok, s milyen többlettartalmat közvetítenek ezek a szerkezetek.

A reklámokban a meggyőzés, a figyelemfelkeltés és a nyomatékosítás miatt alkalmazzák a redundanciajelenségeket. Például amikor egy termékhez ajándékként hozzácsomagolnak valamit, akkor hozzáteszik, hogy az *ingyenes ajándék*. Hát az ajándék épp attól ajándék, hogy ingyen van. Ilyen pleonazmus még a *hozzáadott bónusz* szerkezet is, hiszen a bónuszban már jelentésénél fogva benne van a hozzáadottság. A különböző hirdetési oldalakon a redundanciajelenségek közül az *eredeti bontatlan csomagolás* és az *originál eredeti* szerkezetek bukkannak fel, előbbivel azt akarják hangsúlyozni, hogy az áru, amit el szeretnének adni, még sosem volt kibontva, az utóbbi pedig a termék eredetiségét hivatott kiemelni. A hirdetésekben gyakori pleonazmus az *ingyen hívható zöld szám* szerkezet. Amikor bevezették a zöld számokat, akkor még nem volt közismert, hogy ezek díjmentesen hívhatók, a magasnak gondolt percdíjak miatt az emberek nem merték tárcsázni őket, ezért eléjük kellett tenni, mintegy magyarázatként, hogy ingyen hívhatók. S hiába telt el több mint 20 év a zöld számok megjelenése óta, a szerkezetet manapság is használják. Például a koronavírus kapcsán 2020 tavaszán megjelenő tájékoztató plakátokon a Nemzeti Népegészségügyi Központ lakossági információs telefonszámai elé is odaírták, hogy azok *ingyenesen hívható, zöld számok*. Ebben az esetben a túlbiztosítás és a megértetés szándéka áll a kifejezés használata mögött.

Ugyanez a motiváció figyelhető meg azoknál a jelzős szerkezeteknél is, amelyeknél az alaptag idegen eredetű, s a jelző ugyanazt fejezi ki, mint a jelzett szó. Például: *népi folklór, rossz ómen, szörnyű monstrum, volt exem, közös kooperáció*. E szerkezetekben a beszélő azért biztosítja túl a mondanivalóját, mert úgy véli, hogy a beszédpartnere nem biztos, hogy ismeri az idegen szó jelentését, ezért a biztonság kedvéért módosító elem formájában ugyanazt magyarul is elmondja. Az ismétlődő használat által a

későbbiekben az ilyen formák a nyelvszokás részévé vál(hat)nak, és már nem feltétlenül kapcsolódik hozzájuk a megértetés szándéka.

A nyomatékosítás mint kommunikációs szándék is állhat a fölöslegesnek tűnő szerkezetek mögött, ahogy azt a *teljesen ugyanaz, pontos másolat, homlokegyenest ellenkező* kifejezések mutatják. Ha például a beszélő hangsúlyozni szeretné, hogy az eredetivel megegyező dokumentumra van szüksége, akkor használja a *teljesen ugyanaz* vagy a *pontos másolat* formákat. E szerkezetek nyomatékosító szerepe könnyen ki is mutatható: a módosító elem első szótagja nagyobb hangsúlyt kap: *TELjesen üres, PONtos másolat*. De a mondatok aktuális tagolásával, azaz az ismert és az új információ megoszlásával is összefüggheta használatuk, a módosító elem ugyanis az új információt, a rémát jelöli, például: *hirtelen sugallat, előre tervezés*.

A hétköznapi társalgásokban is megfigyelhetők redundanciajelenségek. Ezeknél is igaz, hogy mindig figyelembe kell venni a szövegkörnyezetet a pontos jelentésük megadásához. Például ha egy feleség *A férj az férj* megnyilatkozást teszi, ezzel kontextustól függően négyféle dolgot is kifejezhet: kötelezettséget, elismerést, semlegességet és általánosítást. Kötelezettség értelemben azt jelzi, hogy egy feleségnek kötelességei vannak a férje irányában, például hűségesnek kell lennie hozzá. Ám azt is közvetítheti, hogy mindenki tudja, hogy van valami jó abban, ha valaki férjnél van. Ebben az esetben elismerést, megbecsülést fejez ki a megnyilatkozás. A harmadik használati köre az lehet, amikor azt kommunikálja a feleség *A férj az férj* szerkezettel, hogy egyik férj sem jobb vagy rosszabb a másiknál. Végül általánosításként is állhat, vagyis azt is jelezheti, hogy alapvetően minden férj egyforma, így tudjuk, hogy mit várhatunk el tőlük.

De talán úgy érzik már az olvasók, hogy *ami sok, az sok*, így nem is szaporítom tovább a szót, csupán azt tanácsolom, hogy a kontextus teljes ismerete nélkül ne ítéljük el az elsőre fölöslegesnek látszó szerkezeteket, hanem nézzünk a használatuk mögé, mert az üresnek tűnő fecsegés bizony nem is mindig üres.

Anyanyelvi est fiataloknak 1.

Bese Gergő atya

Elindult az Anyanyelvi est fiataloknak című sorozatunk a Józsa Judit Galériában. Blankó Miklós, az est házigazdája Bese Gergő atyát hívta első vendégéül 2021. november 4-én. Gergő atya Facebook-oldalát látva nem átlagos papi életbe tekinthetünk be. Tass, Dunavecse és Szalkszentmárton plébánosa földrajz- és hittantanárként, médiaszereplőként, vloggerként, utazó „követként" mindig figyel a fiatalokra. A kereszténység örök igazságát és értékét hirdeti, de mindezt megújult, „menő" köntösben teszi. Nehéz visszaadni Gergő atya senkihez nem hasonlítható, egyszerre humoros és mégis minden mondatával elgondolkodtató egyéniségét. Az Édes Anyanyelvünkben az esten elhangzó beszélgetésből az anyanyelvi kultúránkhoz leginkább kapcsolódó válaszokból közlünk részleteket.

Anyanyelv – egyház – szép beszéd: mi az összefüggés köztük?

Anyaszentegyházunkban a liturgia nyelvezete kötött: sok, ma már a hétköznapi nyelvben kevésbé használt szó is van benne. Amikor hittanórán olvasunk a gyerekekkel a Szentírásból vagy a tankönyvből, előfordul, hogy olyan kifejezésekkel találkozunk, mint az *angyali üdvözlet*, az *áldott állapot* vagy éppen a *felemeljük a szívünket*. Az egyház nyelvezete a szlenget használó ifjúságnak távoli, így misztika lengi körül. Ezt a távolságtartást és fenntartást kell valahogyan lebontania a hittanoktatóknak és a papoknak. Rendszeresen megélem, hogy ha a gyerekekkel a Bibliából olvassuk Káin és Ábel vagy Jákob és Ézsau történetét, nem értik. Nekünk mai nyelvre kell „fordítanunk" ezeket a szövegeket, hétköznapi nyelven kell értelmeznünk, hogy befogadhatóvá váljanak. A harmadikosaimnál tapasztalom, hogy még nagyobb gond van az olvasással, mint a nagyobbaknál: érződik, hogy két év kimaradt az iskolából a járvány miatt (még ha távoktatás volt is). Számomra igazi kihívást jelent közelebb vinni a gyerekekhez az egyház szóhasználatát.

A Biblia többször utal a szó erejére, az adott szó értékére. Gyengül ma a szó ereje?

Gyerekeink álarcot hordanak: más a gyerek személyisége a családban, más az iskolában, és egy másik személyiség lép színre az online térben. A személytelen online térre jellemző, hogy leírt szavaik többsége vállalhatatlan, de mivel személytelen ez a tér, úgy érzik, bármit megtehetnek ott, hiszen annak nincs következménye. A kimondott szavak, ígéretek, vállalások, fogadalmak értéke sokkal kisebb, mint korábban volt. Gondoljunk csak arra, amikor a mobiltelefon nélküli világban azt ígértük, hogy holnap 3 órára a kávézónál leszünk, nem volt sok lehetőségünk a visszakozásra, ma viszont az utolsó pillanatban vissza lehet ezt vonni egy Messenger-üzenettel. Azt látom, hogy nem érzik sokan a súlyát ezeknek az online térben tett ígéreteknek. Sokszor hangot adtam annak a félelmemnek, hogy nem jó irányba megyünk az online térbe terelt társadalommal!

Annak ellenére, hogy a legtöbb pap misézik, hittant tanít, mégsem mindegyikük tud más helyzetekben a nyilvánosság előtt jól beszélni. Gergő atya, kivétel vagy ebben?

Bese Gergő atya Józsa Judit és Blankó Miklós vendégeként (képek: Csomos Attila)

„Beleizzadok" minden egyes prédikációba, temetésen, esküvőn – minden kimondott mondatunkért felelősséget kell éreznünk. Különösen nagy ez a felelősség, ha az ember a médiában szólal meg. Amikor kiáll valaki a kirakatba, olyan is megnézi, aki nem kíváncsi rá, és keresi a hibát (különösen a mindenhez értő emberek). Nem véletlen, hogy sok papkolléga nem vállalja ezeket a szerepléseket, de én hiszem, hogy kötelességünk a tiszta szó hirdetése és erkölcsi törvényeink továbbadása, akkor is, ha néha a külső „zörej" hangosabb. Hogy könnyebb legyen a küldetésem ellátása, igyekszem a kommenteket nem olvasni.

Sokan tették fel azt a kérdést, amikor használni kezdte a sajtó nyilvánosságát, hogy mit keres a médiában egy pap?

Bizony, előfordult, és ma is sokan rosszallóan néznek emiatt rám. Papi hivatásom előtt is szerepeltem a közéletben, gyakran beszéltem, felléptem a nyilvánosság előtt. Földrajz és hittan szakos tanár vagyok, tehát volt egy kis rutinom, amikor a Jóisten „fejbe kólintott", és a papi hivatás keresztjét tette a vállamra. Ezt a tapasztalatot vittem tovább: ha meghívtak a tévébe, igent mondtam, aztán egyre több és több helyre hívtak. Fontos, hogy a kérdésekre választ adjunk. A minap jelent meg egy blogírásom arról, hogy vajon nekem meg kell-e felelnem mindenkinek. Az ember tudja azt, hogy hívőközösségében a szélsőjobboldali gondolkodásútól a szélsőbalos értékrendűig mindenki helyet foglal. Megfogalmazódott bennem a kérdés, hogy vajon a némaságom nem lenne-e megosztó. Hiszem, hogy finoman ki kell mondanunk a véleményünket. Jézus se nézett szét megszólalásaikor, hogy hány írástudó, hány pogány, hány farizeus veszi körül, hanem kimondta, amit gondolt, ami az isteni igazság volt.

Blankó Miklós

Veszelszki Ágnes

A vakcinaszűztől az oltibariig

2020 júliusában megjelent a Karanténszótár. Ezzel kapcsolatban számos interjút adtam – ezek alapján körvonalazható, mi érdekelte az újságírókat a karanténszókinccsel kapcsolatban. Mindezen kérdések összefoglalásával készült ez a fiktív interjú.

Miért volt szükség a Karanténszótár kiadására? – Egy olyan újfajta szituációban találtuk magunkat a vírus és a karantén kapcsán, amelyre nem voltak szavaink, kifejezéseink: nem tudtuk volna az új szavak megjelenése nélkül leírni azt a helyzetet, amelybe közel két évvel ezelőtt kerültünk. Az általam összeállított *Karanténszótár* egy pillanatnyi nyelvi állapotot rögzít. Fontosnak tartom azonban az új szavakat dokumentálni, hiszen egy világjelenségről és annak nyelvi lenyomatáról van szó.

Nem jelent meg túl gyorsan a szótár 2020 júliusában, ahhoz képest, hogy még most is benne vagyunk a vírushelyzetben? – A vírus 2020. januári megjelenése után júliusban már közreadtam nyomtatásban ezt a magyarázatokkal és példamondatokkal ellátott szógyűjteményt. A kiadásban lényeges volt a gyors reakció is. Talán nem is dokumentáltak még olyan világméretű jelenséget, amely ennyi új szót hozott volna létre ennyire rövid idő alatt, mint a 2020–2021-es járvány és az ehhez kapcsolódó karantén. A vírusfertőzés hírének megjelenése óta gyűjtöm az ehhez a témakörhöz kapcsolódó új szavakat. A majdnem kétéves időszak alatt több mint kétezer új szót vettem fel a gyűjteménybe, amelyhez egyre inkább ismerősök és ismeretlenek is hozzájárulnak (megkeresnek új, dokumentált szavakkal a közösségimédia-felületeken).

Gyűjti továbbra is a karanténszavakat, saját megnevezésével a *koroneologizmusokat*. Milyen újdonságokat lehet ezekben felfedezni? – Az első és a második-harmadik-negyedik hullám nemcsak lefolyásában, a szókincsében is különbözik. A 2020. tavaszi – kora nyári első hullám idején magát a koronavírus-járványt is meg kellett nevezni, illetve azt, hogy ez a munkát, az oktatást vagy a hétköznapi

életünket (otthoni sütés-főzést, mozgást), miképpen befolyásolta (digitális oktatás, *karanténkonyha, karantréning, karanténkovászolás, kajantén*). Tehát ekkor főként a betegség és a karanténhelyzet állt a szóalkotás középpontjában. A második hullámban, új jellegzetességként megjelent a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos attitűdök megnevezése is: például az, hogyan viszonyulnak az emberek a járványhelyzethez (megjelent az ún. *vírustagadók, vírusszkeptikusok, vírusrealisták* mozgalma), az oltáshoz (*oltásellenesek, oltási kedv, vakcinapolarizáció, vakcinaszűz, oltibari*) vagy éppen a maszkhordáshoz (*maszkszigor, maszkkommandó, maszkrazzia, maszkbírság*). A maszk és szócsaládja szerepel már a szótárban is, de ahhoz képest is létrejöttek új elnevezések, mint az *álarc*, a *koronaékszer*, a *csókcsapda*, a *zabla*, a *tokatakaró*. A vírus és média kapcsolata is új szavakat hozott: a *covidceleb* vagy *sztárfertőzött* az a személy, aki a (közösségi) médián keresztül mutatja be a betegségének lefolyását, a *virológusceleb* pedig a sokat nyilatkozó szakértőt jelöli.

Volt-e már hasonló jelenség, amelynek hatására rövid idő alatt ennyi szó jelent meg a nyelvünkben? – Nagyon gyorsan ért minket ez a világméretű változás. Gyakran összse szoktam hasonlítani a koronaszavak létrejöttét a digitális kommunikációhoz köthető új szavak megjelenésével. Abban az esetben is nagyszámú új szó jelent meg a magyar nyelvben, akár angolból való átvételként, akár tükörfordításként, akár magyar belső fejleményként, de nem a jelenlegihez hasonlítható sebességgel. A szógyarapodás gyorsasága nagyon különleges ebben az esetben. A 19. századi nyelvújítással összevetve pedig ebben az esetben nem egy tudatos, tervezett, kisebb szakértői kör által végrehajtott szókincsmegújításról van szó, hanem spontán zajlott és zajlik a szóteremtési folyamat.

Mennyire fognak megmaradni ezek a szavak a nyelvünkben? – A gyakrabban, nagyobb nyelvhasználói csoportok által alkalmazott szavak hosszabb távon is megmaradhatnak a nyelvben. Bár azt tegyük hozzá, a nyelvi kodifikáció, azaz a rögzítés nagyon lassú folyamat, és nem is baj, ha bizonyos távolságot tartunk az időben a nyelvi divatoktól vagy az új nyelvi jelenségektől. Egyes szavak a meglévő jelentéseikhez új jelentéseket kaptak (*behív*, *zoomol*) – a szóalakok már régebb óta jelen vannak a nyelvben, nem kell tehát a megmaradásukon gondolkodnunk. Ha viszont a hozzájuk kötődő új jelentések megmaradására gondolunk, akkor azt kell mérlegelnünk, vajon az a nyelven kívüli jelenség (ebben az esetben a Zoom videóalkalmazás használata, illetve a videókonferenciára való meghívás) hosszabb távon velünk lesz-e. Amennyiben igen, akkor az ezt megnevező fogalom is hosszabb életű lehet.

Mennyire kreatívak, leleményesek az új szavak? – Nagyon nehéz ezt meghatározni, hiszen egy szóról azt kijelenteni, hogy kreatív vagy leleményes, bizony szubjektív meglátás. A magyar nyelvészetben nincs kreatív vagy nem kreatív szóalkotás-kategória. Próbáljuk viszonylag objektíven, tárgyszerűen kezelni az új jelenségeket, amelyek a magyar nyelvet érintik. Viszont számos új, a szóalkotás módja alapján izgalmas új szó keletkezett a karantén idején. Teljesen hagyományos szóalkotási mód a magyar nyelvben a szóösszetétel (*védettségiigazolvány-szüzesség, váltómaszk*) és a szóképzés (*vakcinázatlan, oltatlan*). Ehhez képest viszont általában ritka, a gyűjteményben ellenben kifejezetten gyakori a szóösszevonás. Ez elsősorban magát a *karantén-* előtagot érinti. Gondoljunk például a *karantesi* szóra, a *karantréning*re, a *karantének*re vagy a *karantévé*re. E példákban egyrészt a szóalkotás módja különleges, másrészt a szavaknak a humorossága. A humoros új kifejezések közül a felsoroltak mellett meglepőek lehetnek az operatív törzsre utaló *aperitif törzs*, *operett-törzs* vagy éppen a sajtótájékoztatón elhangzott *nyunyóka*. Ennek kapcsán szokták mondani, hogy Müller Cecília ledobta a *nyunyókabomba*t. A humor egyértelműen arra mutat rá, szükség volt valamilyen megküzdési stratégiára, hogy az életünkbe újonnan érkezett nehézségekkel bánni tudjunk.

Kinek ajánlja a Karanténszótárt? – A kötetet a nyelvünk új fejleményei iránt érdeklődő közönségnek ajánlom, akik örömüket lelik a nyelvi kreativitás tanulmányozásában. Bízom benne, hogy ez a szótár is bizonyíték arra, hogy a nyelvész nem (csak) elvont jelenségekkel foglalkozik, hanem azokat a változásokat is figyelembe veszi, amelyekkel a hétköznapi ember találkozik.

Hírek

Lengyel Klára Magyar Nyelvőr-díja

Újra büszkék lehetünk az Édes Anyanyelvünk főszerkesztő-helyettesére és a Magyaróra szerkesztőjére, dr. Lengyel Klára egyetemi docensre, aki a Lőrinczedíj után egy hónappal ismét rangos kitüntetést vett át: 2021. december 16-án Magyar Nyelvőr-díjban részesült. A kitüntetést a Magyar Tudományos Akadémián vette át.

Lengyel Klára átveszi a Magyar Nyelvőr-díjat Tuzson Bence államtitkártól (kép: M5 híradó)

Ugrin Bálint

A belső beszéd kutatása: mennyire hangosak a gondolataink?

A nyelv hatása a gondolkodásra, illetve a gondolkodás hatása a nyelvre egy olyan szerteágazó kérdéskörhöz tartozik, mellyel a pszicholingvisztika tudománya foglalkozik. A pszicholingvisztika a nyelvészet határterületeként a nyelvet mint képességet az emberi elme sajátosságaként vizsgálja. A nyelv funkcióját tekintve alapvetően egy kommunikációs eszköz, amellyel egy személy képes információt közvetíteni különböző tényekről, szándékokról, állapotokról stb.

A nyelvet azonban nem csak akkor használjuk, amikor egy másik személlyel kommunikálunk, van egy sajátos aspektusa, a belső beszéd, melyet a személy magában hoz létre és értelmez, ugyanakkor nem kapcsolódik hozzá tényleges artikuláció, azaz a külvilág számára (többnyire) nem hallható. A belső beszéd nem tekinthető egyenlőnek a társas helyzetekben használt hangos beszéddel, ugyanakkor a gondolkodástól mint absztrakt elemek variálásától is eltér, hiszen valamilyen szintű nyelvi megformáltság jellemzi. Ez a belső beszéd, úgy tűnik, számos funkciót betölthet, például a cselekvés tervezését, egy gondolatmenet letisztázását, érzelmeink szabályozását, az emlékezeti rendszerek segítését stb. A jelenség azért is érdekes, mert ugyan nehezen mérhető a jelenléte, az emberek többsége mégis be tud számolni róla.

Ennek megfelelően a belső beszéd kutatása nagyban hagyatkozik az önbeszámolókra, melyek az elsődleges forrást jelentik. Ez kétségkívül módszertani problémát jelent, melynek megoldására a kutatók változatos megfigyelési és kísérleti elrendezéseket alakítottak ki. Például azt a kérdést, hogy magunkban tényleg zajlik valamilyen beszédjellegű folyamat, úgy lehet tesztelni, hogy bevonjuk a memóriát mint közvetítő változót. Kísérletek alapján úgy tűnik, hogy rosszabbul teljesítenek az emberek olyan memóriafeladatokban, ahol hasonló hangalakú szavakat kell megjegyezni, mint ha különbözőket kellene. Ebből arra lehet következtetni, hogy pusztán a hangalak is befolyásoló tényező, azaz feltételezhetünk valamilyen beszédre jellemző belső folyamatot akkor is, ha ennek látszólag nincs jele.

Az ehhez hasonló kísérleteket általában beszámolók, önmegfigyelések előzik meg. A mi kutatócsoportunk is jelenleg egy önbeszámolón alapuló kérdőív elemzését végzi, mellyel a személyek belső beszédhez kapcsolódó attitűdjeit mértük fel egy több mint ezer fős mintán. A szakirodalommal összhangban azt találtuk, hogy a belső beszéd mint sajátos nyelvi produktum valamilyen szerepben minden embernél tapasztalható. Természetesen felmerül a kérdés, hogy két személy esetében vajon felfedezhetők-e hasonló tulajdonságok, illetve mi befolyásolja a belső beszéd gyakoriságát. A beszámolók alapján arra lehet következtetni, hogy vannak bizonyos jellemzők, melyek konzisztensen előfordulnak az emberek nagy többségénél, ilyen például a saját perspektíva használata, azaz amennyiben valaki magában „hangosan" gondolkozik, az döntő többségében a saját hangján történik, mások hangját csak ritkán, egy-egy gyakran hallott kifejezés erejéig tapasztaljuk – amennyiben nem auditoros (hallási) hallucinációról van szó.

Egy további gyakori tulajdonsága a belső beszédnek az emlékezetben betöltött hangsúlyos szerepe, ennek egyik aspektusa a hallott (vagy olvasott) információ ismétlése az emlékezeti megtartás céljából, azaz például ha egy telefonszámot vagy bevásárlólista elemeit akarjuk megjegyezni, egy működő technika ezek ismételgetése magunkban. Nyilvánvaló hátránya azonban ennek a technikának, hogy az ismétlés megszakítása könnyen a megjegyzendő elemek elvesztéséhez vezet, például ha a memorizálás közben egy másik kérdésre is válaszolni kell, illetve a belső beszéd bizonyos szempontból korlátokkal rendelkezik, egy felnőtt átlagosan 7 (±2) független egységet (pl. számot) tud fejben tartani. Az emlékezeti funkciók szorosan kapcsolódnak a cselekvés irányításához, a belső beszéd a beszámolók szerint önszabályozó szerepet is betölt, azaz például a napi teendők felidézése és rendezése is ilyen funkciókhoz kapcsolódik.

A belső beszéd fontos és gyakori eleme lehet az érzelmi szabályozás, például egy pozitív vagy negatív visszajelzés önmagunknak egy adott cselekvésről, amely azért is érdekes, mert feltételez egyfajta szempontváltást, azaz a személy önmagát kívánja meggyőzni a gondolatok letisztázásával vagy átértelmezésével. Mindez arra utal, hogy a gondolataink nyelvi formába öntése – még ha csak magunkban történik is – minőségileg eltérő eredménnyel

jár, amely könnyebben hozzáférhetővé és ezáltal módosíthatóvá teszi az addig kevéssé tudatosult benyomásainkat, gondolatfoszlányainkat.

Jelen kutatásunk az említett pszichológiai aspektusokon túl elsősorban a belső beszéd nyelvi megformáltságának vizsgálatát tűzte ki célul. A téma hátereként érdemes megismerkedni néhány elmélettel a belső beszéd kialakulására vonatkozóan. Kisgyermekeknél megfigyelhető, hogy gyakran narrálják a saját cselekvésüket, vagy egy-egy nehezebb feladat megoldásánál hangosan gondolkodnak. A nyelvhasználat e típusának feltételezhetően nincs kommunikációs szándéka, ellenben a fent említett önszabályozó stratégiákkal mutat párhuzamot. Ebből adódik a feltételezés, hogy a belső beszéd kezdetben a hangos beszédhez hasonlít, majd ezt a gyermek fokozatosan egy belső monológgá formálja a hangzó rész elhagyásával. Ez esetben a belső beszéd szerkezetileg a hangos beszédhez hasonló jellemzőkkel rendelkezne, azaz például megformált egész mondatok vagy kifejezések dominálnák.

Egy másik lehetséges elmélet szerint a belső beszédünk az autonómnak tekintett nyelvi képesség egyik származéka, azaz nem a hangos beszédből ered, hanem a beszédtervezés egy korábbi fázisából. Ezt úgy érdemes elképzelni, mint egy fogalmakból álló durva vázlatot vagy tervet, amely nem feltétlenül van olyan részletességgel kidolgozva, mint ami a hagyományos kommunikáció során megvalósulna. A belső beszéd ebben az esetben inkább töredékes, vázlatos nyelvi szerkezetekkel lenne jellemezhető.

A kutatócsoport tehát olyan technikák megalkotásán dolgozik, mellyel a belső beszéd formai és tartalmi jellemzőiről objektív képet kaphatunk: vajon teljes mondatok vagy nyelvi töredékek dominálnak; inkább párbeszédre jellemző elemek jelennek meg (szempontváltások) vagy monológszerűk. Illetve kérdés, hogy milyen hatással van a belső beszéd funkciója a nyelvi formára, mutatkozik-e valamilyen konzisztens megoszlás ebben a tekintetben. Elképzelhető például, hogy az érzelmi szabályozás mint funkció (pl. „ez jól sikerült"; „ezt nem kellett volna mondani") csak rövid, töredékes belső beszédet eredményez, míg egy komplex probléma megoldása inkább érvelésszerű párbeszédet hív elő a személyben. Kutatásunkkal ezekre a kérdésekre szeretnénk választ kapni.

Kováts Dániel: Hű valék

Kazinczy Ferenc halálának 190. évfordulója alkalmából a magyar nyelv ünnepére az Anyanyelvápolók Szövetsége kiadásában jelent meg *„Hű valék…" Kazinczy Ferenc életpéldája írásai tükrében* címmel Kováts Dániel drámája. A kötet egy CD-mellékletet is tartalmaz, amelyen Lázár Csaba rendezésében és Laczó Zoltán Vince zenei szerkesztésében színművészek szólaltatják meg a hangjátékot.

Kováts Dániel Kazinczy-szövegek feldolgozásával készített hangjátékában négy középiskolás diák izgatottan készül egy országos versenyre. Kazinczy életéből készítenek ünnepi összeállítást. A hanglemezen Apolka (Berki Júlia), Zsófi (Fejes Blanka), Emil (Kókai Miklós) és Ricsi (Bálint Ádám) szólaltatják meg az érdeklődő diákokat, akiket Kazinczy életútjának megismerésében a kedves és nagyon művelt könyvtáros, Veronika (Kubik Anna) segít. A hangjátékban a diákok egyre jobban megismerik, és egyre jobban értik is Kazinczyt. Ha valahol mégis elakadnának, Veronika máris tud ajánlani nekik szakirodalmat, vagy rámutat valamelyik Kazinczy-szöveghelyre. A levélrészletek Kazinczy hangján (Lázár Csaba) szólalnak meg. A művészi előadásmódban a hallgató olyan részletekre is felfigyelhet, amelyeket az olvasás során talán elmulasztott észlelni.

A kötet két részből áll, melyet a hangoskönyv fejezetei nyolc alrészre tagolnak. Az egyes epizódok végén, Kazinczy kortársának, a bécsi klasszicizmus egyik legnagyobb mesterének, Mozartnak a dallamai hallhatók. A zene nyugvópontot jelent a párbeszédes részek között. A hallgató elgondolkodhat egyes részek tartalmán, és rácsodálkozhat Kazinczy szóképeinek, költői látásmódjának újszerűségén, korszakalkotó stílusán.

Találó felütése a hangjátéknak, hogy a diákok elsőként azokat a részeket olvassák fel egymásnak Kazinczy életműveből, amelyek a legközelebb állnak hozzájuk. Ez jelzi, hogy Kazinczynak bőven van mondanivalója a mai fiatalok számára is: tömör, frappáns epigrammái, versei olyan örökérvényű tartalmat hordoznak, amelyek a legkülönbözőbb élethelyzetekben mécsesként világítanak előttünk, utat mutatnak erkölcsi tartásról, a hazához, a nyelvhez való hűségről.

A kötet nem kronologikusan építkezik, hanem tematikus egységekben mutatja be Kazinczy életútját. Így kerülnek majdnem a kötet elejére a *Fogságom naplójá*ból származó leírások, a Kazinczy életét meghatározó börtönévek. A válogatott részekből olyan személyként tűnik fel előttünk Kazinczy Ferenc, aki minden élethelyzetben elevenségével, tenni akarásával, érdeklődésével társainak is segítséget, vigaszt ad, hogy szellemi, lelki épségüket megőrizve vészelhessék át a szörnyű és igazságtalanul kiszabott büntetésüket a kufsteini börtönben.

Kazinczy szavai pontosan érzékeltetik az átélt félelmet, szenvedést, de a magyar nyelv mestere a börtönablakából kinézve is festőien írja le a tájat: *„Ablakom az országút felé nyílott és a Császár-hegy felé, melynek rettenetes magasságú szirtes bércein búsan civódnak a fellegek"*. A könyv következő oldalán pedig illusztrációként megjelenik a Kazinczy által 1799-ben cseresznyelével a cellában rajzolt kép a hegy-

ről, alatta pedig fotón is láthatjuk a kilátást Kazinczy cellájának ablakából. A szerkesztők nagyon figyeltek arra, hogy a hang, a szöveg, az illusztrációk és a közölt képek egységet alkossanak, és az olvasóhoz valóban közel hozzák Kazinczy Ferenc életútját. Nincs a kötetben fölösleges díszítőelem, hanem minden kép segít jobban megérteni az olvasottakat, megmutatva a helyszíneket, amelyeken Kazinczy járt. Valóban úgy érezhetjük a könyvet olvasva, hogy Kazinczy szemével látunk, és elcsodálkozunk, mennyire találóan, mennyire érzékletesen és tömören fogalmazott tájleírásaiban, megjelenítve a lélek terheit is.

Ezt követően visszaugrunk az időben, Kazinczy gyerekkorába, akiből a szülei generálist akartak faragni, de az öntörvényű gyerek hajthatatlan volt. Mindennél jobban szerette a betűket, kiskora óta szeretett rajzolni, és Semlyénben elindult diákéveinek tanulóútján. A levelek segítségével együtt haladhatunk Kazinczyval az úton: Bécsben, a felvidéken a Magas-Tátra sziklái alatt: Késmárkon, Eperjesen és Kassán. Majd megismerhetjük a fiatal tanfelügyelőt, aki kifejti újszerű és ma is megfontolandó gondolatait a tanításról.

A második rész Kazinczy Széphalmi időszakáról szól. Építkezésről, családi jelenetekről szóló levelek kerülnek elő, majd láthatjuk Kazinczyt mint református főgondnokot, mint jóságos földesurat, láthatjuk ünneplő viseletében a megyegyűlésen, de találkozhatunk vele a Széphalomra vezető úton, amikor a megyeházából az éj leplét magával húzva ér haza a levéltár rendezési munkájából. Leveleiben leginkább a műfordítás, a tanítás kérdései foglalkoztatják. Előbbivel kapcsolatban ostorozza azokat, akik nem ismerik el az egyetemes művészetet. Bár Kazinczy patrióta, ugyanakkor kozmopolita is. Így ír erről: „*Jó nem kell, ha az emberiség s nem nemzeted, adja: / Nékem az emberiség s Pest s Buda tája hazám.*”, azaz „*a patriotizmus nem ellenkezik a kozmopolitizmussal: ez amazt csak nemesíti*”.

Kazinczy a reformkor előmozdítójaként jelenik meg előttünk, aki a legifjabb nemzedék, Eötvös József generációjának tanítója, példaképe volt. A kötet szereplői kezébe akadnak még írások Kazinczy utazásairól, Erdély és Nyugat-Magyarország tájai rajzolódnak ki Kazinczy soraiból.

Mintha valahol most is ott tevékenykedne a széphalmi birtokán Kazinczy, várjuk, mikor jön velünk szembe az úton. Kazinczy útitársaivá szegődhetünk, ha Kováts Dániel hangjátékának válogatásában olvassuk naplórészleteit, levelezéseit. Írásai meglepően korszerűek, erkölcsi kiállása, tevékenysége valóban példa lehet mindenki számára ma is épp úgy, ahogy a reformkor nemzedékének volt.

Az igényes szövegválogatás, a játékos és művészi megszólaltatás, a képes anyag választékossága és a zenei részletek autentikussága hozzásegíti a 21. századi olvasót, hogy egyre jobban megérthessük a régi mestert, és szavait cselekedetekké formálhassuk.

Juhász Zoltán András

Barátság 77 éven át – Sediánszky János halálára

Hetvenhét éve barátkoztunk meg, tizenhárom-tizennégy éves korunkban. Még ostrom előtt. A háború végén, akik élve maradtak, örömmel üdvözölték egymást ismét az iskolában. A Werbőczy – később Petőfi – gimnázium ablakaiból a Horváth-kertre láttunk. Szállt mindenütt a romokból a fehér por. De a fák virágozni kezdtek. Kezdtük élvezni az életet. Barátságunk akkor fogant és tartott János haláláig.

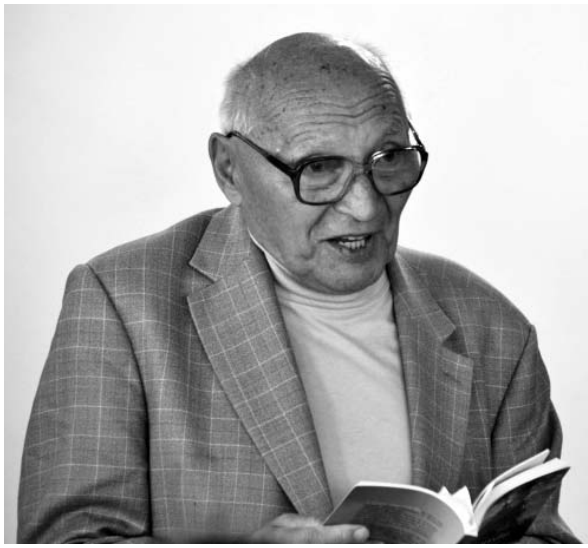

Együtt jártunk gimnáziumba, megmaradt a barátság az iskolaévek után is, együtt élveztük a mi helyszíneinken: a Vérmezőn, a Krisztina téren, a templom környékén, a Déli vasútnál a villanyóránál, amely találkozóhelyünk volt, az életet, az irodalmat. Olvastuk nagy izgatottan Chesterton műveit, vitatkoztunk remek paradoxonjain, élveztük Paul Claudel verseit, vagy Roger Martin du Gard-tól a Thibault családot, a Vén Európa novellafüzérét, a nagy regényeket, a francia költőket, Baudelaire-t, és habzsoltuk Mauriac, Camus írásait, Bernanos művét: Egy falusi plébános naplója…

Füttyjelünk is volt, akkor divatos sláger idézete: Baracknyílás idején… Ezzel a dallammal hívtuk egymást a majálisra, ezzel vártuk a Szilágyi Erzsébet Gimnázium előtt a piros kulikabátos lányokat.

Később János az Országgyűlési Könyvtárnak lett munkatársa, már akkor remekül beszélt franciául, hiszen diákkorában esténként a rádiót hallgatta, hogy hol lehet elcsípni francia adásokat. Angolul is tökéletesen tudott. Arra készült, hogy utazzon, olyan pályára kerüljön, ahol a nyelvtudását gyümölcsöztetheti. Ez csak részben sikerült.

1956 után Magyarországon maradtunk, mert akármilyen fogságban lévő ország volt ez, a miénk volt, itt akartunk élni, itt akartunk maradni. Annál nagyobb öröm lett, hogyha mégis eljutottunk végre már Prágába. És 59-ben pedig a Budapesti Madrigálkórus jóvoltából sikerült Jánosnak is, a kórus titkáraként, kijutnia velünk Párizsba. Ott koncertet adtunk, ő pedig interjút készíthetett Párizs polgármesterével. Megkezdődött az az élet, ami számára a legfontosabb volt, hogy tájakat, városokat, világokat megidézzen, megírjon, a naplójában megőrizze azokat az élményeket, hangulatokat, amelyeket akár Olaszországban, Franciaországban vagy távoli vidékeken, Skóciában élvezett.

Én a Rádióba kerültem, és később ő is ott folytatta a munkáját, ugyanígy azután a Magyar Televízióban. Szerkesztő volt, műsorvezető, közben mentek már a remek műsorai: a francia nyelvleckék, ami által az ország megismerte őt, és népszerűvé vált. Elkészültek nagy interjúi: Juliette Grécóval, akit meghívott a hármashatárhegyi vendéglőbe, hogy egy nyugodt estén át beszélgessenek, hogy a művésznő egy kicsit kipihenje az életével járó örök zaklatottságot. Aztán Marina Vlady következett és a francia nagy költők, például Jean Rousselot. Együtt voltunk Svájcban. Megkereshettük Neuchâtelben Dürrenmattot az otthonában, beszéltünk vele drámáiról, a magyar irodalomról, a Hamletről, amely egy szakácsnő számára jó bűnügyi történet, egy filozófusnak valami más… Vagy utolsó interjúját mi készítettük el Alfred Cortot-nak, a világhírű zongoraművésznek Lausanne-ban, aki akkor már igen idős volt, de Liszt Ferencről elragadtatással emlékezett meg.

Vezette a maga népszerű műsorait, többek közt a Jó reggelt vasárnap! sorozatát. Együtt voltunk Krakkóban, Szentpétervárón, akkor még Leningrádnak hívták. Együtt Velencében, Firenzében, Rómában, Capriban, Brüsszelben, Párizsban, Nizzában. Szíve minden izgalmával, szeretetével igyekezett megosztani a világ sokszínűségének örömeit milliókkal. Ez bizonyára sikerült neki.

Jancsika! Elhagytad feleségedet, aki annyi gonddal, szeretettel kísérte pályádat mindenkor. Lányodat, aki örököse lett a te utazási szenvedélyednek, és remek könyvekkel ajándékozott meg mindannyiunkat, elsősorban téged, olyanokkal, amilyeneket te is írhattál volna még. Elhagytad a Naphegy világát, a gyerekkori utcákat, ifjúságodnak tereit, a Vérmezőt, a Krisztinát, a Greguss utcát…

Emlékszel, mennyit idéztük szorongattatott helyzetekben Bernanos regényének utolsó szavait: Cela ne compte pas. Tout est grâce. Mit számít az. Minden kegyelem.

Légy otthon az Örökkévalóságban!

Czigány György

In memoriam H. Varga Gyula

Még december elején – a kórházból – többünkkel beszélt az anyanyelvi mozgalom jövő évi rendezvényeiről. Aggódtunk érte, de nem gondoltuk, hogy karácsony előtt két nappal szomorú hírt kapunk: elhunyt H. Varga Gyula.

H. Varga Gyula nyelvész, nyugalmazott főiskolai tanár. 1979-ben kezdett az egri főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékén oktatni. A rendszerváltozás után a kommunikációtudomány felé fordult, nem véletlenül lett alapító vezetője a főiskola Kommunikációs Tanszékének. Szakmai élete egyik legfőbb célja a kommunikációtanári képzés kidolgozása, a magyartanárok kommunikációs szaktudásának emelése volt. Ennek érdekében hozta létre A Kommunikációs Nevelésért Egyesületet, amelynek alapító elnöke volt.

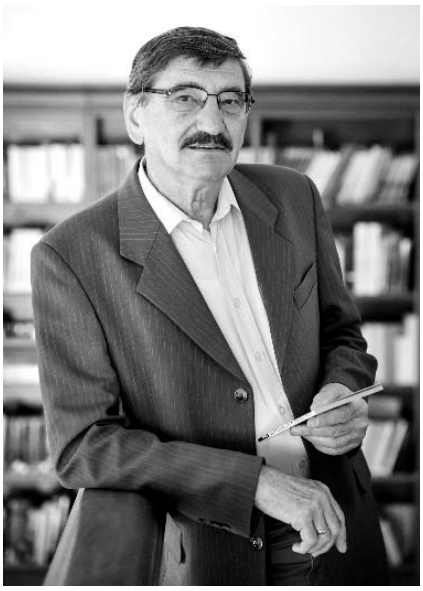

Nyelvművelői, (tudomány)szervezői, oktatói tevékenységéből én pusztán azt az emberi arcot emelném ki, amelyet hozzá közel állóként megismerhettem. Igazi pedagógus volt, akit annak ellenére tanáromnak érzek, hogy a katedrán állva sohasem tanított. Több órás telefonbeszélgetéseinkkor, évente párszor történő személyes találkozásainkkor mindig adott egy bölcs atyai tanácsot, útmutatást, és tette mindezt egyszerre humorral és féltő szeretettel. Számomra ezek a beszélgetések fognak leginkább hiányozni. Hálás szívvel emlékezem a közelmúltban történt utolsó beszélgetésünkre is, amikor annyi biztatást és megerősítést kaptam, mint kevesektől. Mert H. Varga Gyula igazi pedagógus volt, és ilyen vérbeli pedagógus kevés van a felsőoktatásban. Nem véletlen, hogy a közel negyven évi oktatói pályája során magyartanárok százai (és ezrei) gondolnak vissza rá szeretettel.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége tagjai bizonyára emlékeznek arra, amikor 2017-ben Lőrincze-díjat vett át a Vigadó színpadán könnyeivel küzdve az akkor hetvenéves H. Varga Gyula. Ezt a pillanatot szívünkben őrizzük róla.

Blankó Miklós

Napok óta keresem a szavakat. De nincs olyan, ami ki tudná fejezni a megrendülésemet, a hiányérzetet, a szomorúságot. Karl Rahnert olvasom, hogy segítsen megbékélni azzal: Gyulával ezen a földön nem találkozhatok többé. És bár tudom, hogy így van, a szívem előteremti Őt az emlékekből. Hallom a hangját, látom a tekintetét, előttem áll, ahogy konferenciát nyit meg, vagy kötetet szerkeszt, tanít.

Nagyszerű, igaz ember volt. Igyekszem azzal az életajándékkal vigasztalódni, hogy ismerhettem őt.

Volt egy elköszönésünk – írásban – amit szeretett. – Szerüdvvel… – így szólt.

Örök szerüdvvel búcsúzom nagyrabecsült kollégánktól, vezetőnktől, barátunktól, Varga Gyulától.

Aczél Petra

Rajt előtt a 25. Simonyi-verseny

A 2021/22. tanévben 25. évfordulóját ünneplő Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny történetében jelentős változások zajlottak az elmúlt tanévben. A versenyt meghirdető Magyar Nyelvtudományi Társaságnak új együttműködő partnere lett szervezői minőségben a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara. Az új szervezők, dr. Tóth Etelka irányításával, tisztelettel és a verseny értékeinek, hagyományainak megőrzési szándékával vették át a képzeletbeli stafétabotot az alapítóktól, az ELTE Bölcsészettudományi Karán Antalné dr. Szabó Ágnes vezetésével több mint két évtizeden át fáradhatatlanul tevékenykedő munkacsoport tagjaitól.

A másik sarkalatos változás – ami messze túlmutat a szervezési kérdéseken, és ami lehetővé tette, hogy a koronavírus-járvány ellenére is sikerült huszonnegyedjére megrendeznünk a versenyt – az, hogy a diákok az országhatárokon átívelő digitális térben mérték össze tudásukat mindhárom fordulóban, és találkoztak ugyanott, a döntőben, a legjobbak eredményhirdetésén.

Az új szervezők tisztában vannak azzal, hogy mindez nagyarányú, egyeseknek nehezen befogadható változást jelent. A Simonyi-verseny évről évre több tízezer diákot és több száz felkészítő tanárt szólít meg, akiknek kihívás az is, hogy bár a verseny tartalmi elemei lényegében nem változtak, a digitális tér interaktív feladatainak megoldása azonban újabb kompetenciákat, új gondolkodásmódot vár el a versenyzőktől. A tavalyi verseny ebben az értelemben az első közös erőpróba volt. Tanulás mindenki számára. A tartalomfejlesztők és az informatikusok leszűrték a tapasztalatokat, és az idei tanévben még rugalmasabb, még inkább átlátható feladatsorok fejlesztésén fáradoznak. Törekszenek arra is, hogy a digitális feladatsorok rigid, ám kétségtelenül egységes gépi javítása is még inkább emberarcú legyen.

A versenyfelkészülés támogatása érdekében az 1. versenyfordulót gyakorlás előzi meg. Ez azt jelenti, hogy a diákok – egy a főszervezők által megadott időpontban – megoldhatnak majd egy feladatsort azzal a céllal, hogy megismerjék a digitális versenyzés környezetét. Emellett elindul a digitális Simonyi-fórum is, amely többek között a pedagógusoknak kínál felkészülést, szakmai eszmecserét a versenyre. A szervezők bíznak abban, hogy az idei tanévben sem csökken a lelkesedés az esemény iránt, hiszen ez a rendezvény is a magyar nyelvet beszélők Kárpát-medencei közösségét erősíti.

A versenyt a Nemzeti Tehetség Program NTP-TMV-M-21-B-0031 és NTP-TMV-21-0091 azonosítószámú pályázatainak keretében a Miniszterelnökség támogatja. További támogatói többek között: Anyanyelvápolók Szövetsége, ELTE Márton Áron Szakkollégium, ELTE Bölcsészettudományi Kar, Károli Gáspár Református Egyetem.

Bővebb és aktuális információk olvashatók a verseny honlapján: https://simonyi.kre.hu/

Facebook: https://www.facebook.com/simonyiverseny

Tóth Etelka

Hírek

A Nyelvőrző Szalon őszi alkalmairól

Az őszi iskolaév kezdetén újra folytatták az anyanyelvápoló összejöveteleinket. Az est házigazdái Matula Ágnes, Józsa Judit és Kerekes Barnabás voltak a Józsa Judit Galériában.

Szeptemberben visszaidézték a Kazinczy-díj 50. évfordulóján a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett jubileumi gálaműsor emlékezetes pillanatait. Kerekes Barnabás az elmúlt, a pandémia által is megviselt időszak nyelvhasználati furcsaságaiból hozott gyűjteményt. Októberben a 90. születésnapját ünneplő Szakonyi Károllyal készült portréműsort hozta magával Matula Ágnes, majd Konrád Antal színművészt látta vendégül a szalon közönsége. A novemberi szalon középpontjában a magyar nyelv napja és Deme László professzor születésének 100. évfordulója állt. A decemberi Nyelvőrző szalon vendége pedig Berkesi Gábor református lelkész volt, de ekkor emlékeztek meg a „nyelvművelő” Kodály Zoltánról is.

Hódi Éva

Anyanyelvápoló törekvések a Vajdaságban

(Az ötvenéves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok alkalmából)

1970 októberében tartottak Adán első alkalommal Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat. E nyelvművelő rendezvénysorozat fél évszázados jubileumát ünnepeltük 2020-ban, sőt 2021-ben is. Valószínű, hogy a megálmodói sem gondoltak arra, hogy a rendezvény ötven éven keresztül fenn tud maradni, sőt tovább fejlődik, formailag, gondolatilag, tartalmilag is gazdagodik. Arra pedig bizonyára végképp nem gondolhattak, hogy a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok fél évszázad után nemcsak az évente megszervezett, az adai születésű nyelvész, Szarvas Gábor nevéhez kötődő nyelvi rendezvényt jelenti, de a vajdasági magyarság szempontjából az anyanyelvi művelődés, a nyelvőrzés, a nyelvápolás terén szimbolikus értelmű jelentést is hordozza.

A Nyelvművelő Napok kezdeményezését ötven évvel ezelőtt komoly nyelvi, nyelvművelő törekvések előzték meg. Újságok, folyóiratok hasábjain, külön mellékletben vagy cikkekben nyelvművelő írások láttak napvilágot, már megalakult a Jugoszláviai (későbbi nevén Vajdasági) Magyar Nyelvművelő Egyesület és több fiókszervezete, előkészítve azt a szándékot, ami végül egy nyelvművelő rendezvénysorozat megindítására ösztönzött.

A vajdasági magyar nyelvművelés rögös utat járt be az elmúlt évtizedek alatt. Gondolhatunk az ország általános politikai-társadalmi-gazdasági helyzetének változásaiból következő körülményekre, a nyelvművelés megítélése kapcsán kibontakozó ellentétes véleményekre, az egyén és a közösségi szerepvállalás megváltozott helyzeteire, a demográfiai változások következményeire, a határok átjárhatóságára és még számos más tényezőre. Az első Nyelvművelő Napokat 1970-ben tartották. Pár év elteltével azonban az egyik Szarvas-rendezvényt betiltották, a szervezőket megrótták, pártbüntetésekkel sújtották. Utána majdnem tíz évig csak vegetált a rendezvény, és félő volt, hogy meg is szűnik. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület megalakulása és szerepvállalása azonban komoly fordulópont volt a rendezvény jövője szempontjából.

1993-ban alakult meg önálló jogi személyként a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, mely az anyanyelv őrzését, ápolását tűzte ki célul, szem előtt tartva a nyelvművelő munka folyamatosságát és a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok évenkénti megrendezését. Ráirányította a figyelmet az anyanyelvvel való foglalkozás fontosságára, ami kisebbségi körülmények között már önmagában is jelentős feladat. Egy ideig a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesülettel közösen próbálták megszervezni a Nyelvművelő Napokat, de a későbbiek során a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület megszűnt. Néhány évvel ezelőtt új nyelvművelő egyesület alakult a Vajdaságban: az újvidéki székhelyű Kossa János Magyar Nyelvművelő Egyesület, amelynek megalakulása és azóta kifejtett tevékenysége jelentős lépés a vajdasági nyelvművelés terén.

A kilencvenes évektől kezdődően nyíltan, akadályoztatás nélkül lehetett és lehet szólni a nemzeti és kisebbségi lét és nyelvhasználat tengernyi gondjáról. Ennek szellemében a tudományos tanácskozásokon olyan nyelvi témák kerültek előtérbe, melyek az anyanyelv megbecsülését, az „anyanyelv mint érték" szemlélet megerősödését, az anyanyelv és a nemzeti kultúra iránti büszkeség fokozását célozták. E témák megközelítése nemcsak a nyelvtudomány, hanem olykor más tudományok, a jogtudomány, a történettudomány, a pszichológia segítségével vált lehetővé, így a Nyelvművelő Napok munkájába nyelvészeken kívül bekapcsolódtak más szakemberek is, és ezáltal hangsúlyozottabbá vált a nyelvi megnyilatkozásnak, az anyanyelvnek az ember egész személyiségét tükröző jellege. A 90-es évektől kezdődően a tudományos tanácskozásokon számos olyan témával foglalkoztak – többek között a nemzeti nyelv múltjának, jelenének, a világ nyelvei között elfoglalt helyének kérdésével, a nyelvrokonság, a nyelvtörténeti emlékek, a nyelvi jogok áttekintésével –, melyek nemcsak kifejezetten a nyelvi kérdésekre fogékony közönséghez szóltak, de más érdeklődésű hallgatósághoz is.

A nyelvművelő munka szempontjából a folyamatosság mellett igen nagy jelentősége van a minél fiatalabb korban elkezdett nyelvművelő tevékenységnek. A legelső időktől kezdve mindig nagy gondot fordítottak az általános iskolások számára megszervezett játékos nyelvi vetélkedőkre. A 90-es években a középiskolások számára rendezett beszédművészeti versennyel bővült a Szarvas Gábor Nyelv-

művelő Napok programja, pár éve pedig a 4. osztályosok számára szervezett nyelvi vetélkedővel. A Nyelvművelő Napok kifejezett célja, hogy minden generációt bekapcsoljon a nyelvművelő munkába, irodalmi jellegű kísérőrendezvényei révén pedig a nyelv, a nemzeti kultúra és irodalom iránt érdeklődő emberek számára az anyanyelv ünnepe legyen.

Ötven év. A fél évszázados jubileum megünneplését sok programmal, előadóval, vendéggel, színházi előadással szerettük volna emlékezetessé tenni. De mint tudjuk, ember tervez… Ki számolt a vírushelyzettel, amikor elkezdtük a tervezést? Nemhogy nagyszabású ünnepségről nem lehetett szó, de 2020-ban, a rendezvény előtt pár nappal még az is kétséges volt, egyáltalán lesz-e, lehet-e rendezvény?

Szerencsére olyan körülmények adódtak, hogy – alkalmazkodva a lehetőségekhez és az előírásokhoz – meg lehetett tartani a jubileumi Szarvas Gábor Nyelvművelő napokat. Sőt, a 2021-es évet is az évfordulónak szenteltük – ekkor látott napvilágot az 50 éves nyelvművelő tevékenységünket összegező Nyelvünk ügyében című kiadványunk, méltó tükre annak a fél évszázados nyelvművelő munkának, mely – bízunk benne – a vajdasági magyarság anyanyelvi kultúrája és nyelvi megmaradása érdekében nem múlt el nyom nélkül.

Fiatal anyanyelvápolók

Fiatal gimnazista éveim alatt figyeltem fel a nyelvhasználat fontosságára. Az Anyanyelvápolók Szövetségével véletlenül kerültem kapcsolatba, ám tüstént érdeklődéssel és lelkesedéssel vetettem magam bele azon ügyek képviseletébe, melyeket e szövetség fontosnak tart. Véleményem szerint a mindennapokban is fontos odafigyelni magyar kultúránkat alkotó édes anyanyelvünkre. Ez a közösség erőt ad ehhez és még sok egyéb közös cél eléréséhez. Wass Albert szavaival élve: „Együtt erő vagyunk, szerteszét gyöngeség." Irányadó számomra ez az összefogás. ***Bálint Ádám***

Élmény egy életen át magyarul beszélni, a szövetség pedig segít ebben kiteljesedni. Boldogsággal tölti el az embert, ha hasonló értékrendű személyekkel lehet. Az Anyanyelvápolók Szövetsége nekem ezt megadta. Egy olyan családot kaptam, akikkel nem kellemetlen az ikes igék ragozásáról, vagy éppen az összetett szavak helyesírásáról diskurálni. Vajdasági leányként kimondottan érzem anyanyelvem ápolásának jelentőségét. Fontosnak tartom a szövetség képviselte versenyeket, rendezvényeket, és ezek minél szélesebb körű terjeszkedését. És nem csupán a megrendezését, hanem az aktív jelenlétet is. Hiszem azt, hogy lehetséges az emberekben rejlő parázsból az anyanyelvük iránti lángot felélesztení. ***Vadnai Erika***

A Vajdaságot 12 nemzetiség népesíti be, és a tartománynak 6 hivatalos nyelve van. Így az itteni emberek kifejezetten színes környezetben nőnek fel, és szinte mindenki több nyelvet beszél. Az emberekre ragadnak a kifejezések, a szavak használatát és a mondatok szerkesztését a mindennapi praktikáknak vetik alá, és gyakran ügyet sem vetnek a beszéd igényességére és választékosságára. Magam is ilyen voltam, amíg nem kerültem az ASZ-szal kapcsolatba, és ismertem fel a tudatos nyelvhasználat fogalmát. Ekkor ébredtem rá, hogy mennyire fontos az, hogy tudatosan használjuk nyelvünket, és ne csak arra figyeljünk, hogy mit mondunk, hanem arra is, hogy hogyan mondjuk, és hogy felismerjük, hogy a közlési módjaink egyszerre miként tükrözik és formálják egyéniségünket. Az ASZ-hoz azért csatlakoztam, mert hiszem, hogy egy nemes és jó ügyért dolgozik, és ebből a munkából én is ki akarom venni a részem. ***Bata Dórián***

„Nyelvében él a nemzet" mondta a legnagyobb magyar: Széchenyi István. Ezen ösvényen indultam magam is, amikor csatlakoztam a nyelvművelő mozgalomhoz. Szervezetünk lehetőséget teremt, hogy az anyanyelvápolás által kifejezzem magyarságom iránti elkötelezettségem, hiszen anyanyelvünk az egyik legfőbb összetartó ereje nemzetünknek. Az Ifjúsági Tagozat vezetőségi tagjaként pedig aktív részesévé váltam a folyamatnak, hogy e gondolatsort átadjuk a hazai és a határainkon túli magyar ifjúságnak. Itt vagyok és maradok, mert az ügy kötelez!

Márton Richárd

Amióta csak beszélem, élvezettel ízlelgetem a magyar nyelvet, és a mai napig mindig örömmel csodálkozom rá, amikor egy-egy összefüggésén keresztül felcsillan sajátos belső logikája. Az anyanyelvi mozgalomhoz azért csatlakoztam, hogy úgymond szervezett keretek között folytathassam tovább a szemlélődést, aztán olyan közösséget, barátokat találtam, hogy itt ragadtam, otthonra leltem. Jelenleg kisebb-nagyobb háttérfeladatokban segítem a szövetség munkáját, így próbálom viszonozni, amit az évek során kaptam. ***Barthalos Márton***

Juhász Éva Krisztina vagyok, az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának vezetőségi tagja, logopédus, gyógypedagógus. Kisiskolás korom óta az anyanyelv helyes használatára, szeretetére neveltek mind a családomban, mind pedig az iskolai oktatás keretein belül. A magyar nyelvi versenyeken szerzett eredményeim alapján kerültem kapcsolatba a Szövetséggel 2015-ben, amikor is részt vehettem a XXIII. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Táborban. Akkor és ott találtam meg a számomra megfelelő közeget ahhoz, hogy tovább éltessem az anyanyelv szeretetét. Az itt alakult baráti kapcsolatok, valamint a közös érdeklődés által az évek során a közösség szerves részévé váltam. Azóta igyekszem önkéntes munkámmal segíteni a további anyanyelvi táborok szervezését, a Szövetség programjainak, versenyeinek lebonyolítását. Szívügyem az anyanyelv, annak művelése, ápolása, megőrzése, amelyekhez a Szövetség tökéletes táptalajt biztosít. Az itt tanultakat, a szellemiséget igyekszem a logopédusi munkám során a következő generációk számára is átadni, ennek fókuszában a szép beszéd és a helyes ejtés tanítása áll. ***Juhász Éva Krisztina***

Összeállította: ***Bálint Ádám***

Olvasói levelek – szakértő válaszok

Tisztelt Tanár Úr!

A segítségét szeretném kérni: a *baconszalonna* kifejezésen vitába keveredtem egy ismerősömmel. Szerinte szóismétlésről van szó, szerintem egy húsos szalonnáról.

Kinek van igaza? Válaszát előre is köszönöm!

Üdvözlettel
Görög József

Tisztelt Görög Úr!

Válaszul nem is kell mást tennem, mint ide másolnom azt a szócikket, amelyet Kemény Gábor kollégámmal közösen írt és szerkesztett Nyelvművelő kéziszótár című könyvünkben tettünk közzé erről a kifejezésről. Ezt írtuk:

„Bár az angol *bacon* [békn] főnév jelentése ‚szalonna', a *bacon szalonna* elnevezés nem tekinthető pleonazmusnak (fölös szószaporításnak), mert nem általában szalonnát, hanem egy bizonyos fajta szalonnát jelent: ‚vékonyra szeletelt, a császárszalonnára emlékeztető, húsos és zsíros csíkokból összetevődő szalonna'. De a *bacon* önmagában is kezdi jelölni ezt a szalonnafajtát: *kérek egy tasak bacont; sült tojás baconnel.* Így idővel a *bacon szalonna* kifejezés puszta *bacon*-né rövidülhet." Mi ezt 2005-ben írtuk. Ez a rövidülés azóta meg is történt, de a rövidült alak még nem állandósult eléggé. Ezek figyelembe vételével csak azt mondhatom: e változás állapotában levő kifejezésnek mind a teljes, mind a rövidített formája helyes.

Üdvözli: ***Grétsy László***

Tisztelt Szerkesztőség!

E havi lapszámukat megkaptam, a cikkeket elolvastam. A 12. oldalon található „A gyütment és a bebíró" című írásban olvasom, hogy a Káli-medence a filmesek nagy generációjának köszönhetően védett terület 1984 óta. Ez sajnos komoly tárgyi tévedés. A Káli-medence védetté nyilvánítása édesapámnak is – Köveskál szülöttének, aki földrajztanárként geológiai kutatásokat végzett szülőföldjén szinte egy életen át – köszönhető. Az Országos Természetvédelmi Hivatal két hivatalos levele 1977-ből – azaz jóval korábbról – igazolja a tényeket. Apám a salgótarjáni gimnázium tanáraként ifjú korától kezdve végezte kutatásait.

Sz. Györffy Sarolta

Tisztelt Sz. Györffy Sarolta!

Érdeklődéssel olvastuk a helyreigazításához csatolt levelezést, amely világos bizonyítéka annak, hogy 1977-ben Györffy Dezső gimnáziumi tanár javaslatára kezdődött meg a Káli-medence természetvédelemi körzetté nyilvánításának előkészítése. Helyreigazítását a szerkesztőség és az olvasók nevében is köszönjük.

az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége

❖

Tisztelt Szerkesztőség!

Szeretném megköszönni Grétsy László tanár úrnak a „Miket árulnak el rólunk a számok?" című kiváló írását!

Érdekes és nem mindennapi témaválasztásnak tartom számokról ilyen formában és tartalommal írni. Tanár úr magyarázatai, példái, személyes észrevételei nemcsak élvezetesek voltak, remekül szórakoztam is olvasás közben.

Tanár úr ugyan lemondott a folyóirat felelős szerkesztői tisztségéről, de – amint erről tájékoztató írásának utolsó mondatában olvasható – akkor lenne boldog, ha „… időnként ő is átnyújthatna vagy elküldhetne a majdani szerkesztőségnek egy-egy rejtvényt vagy cikkecskét". Reméljük, ez így is lesz, mert azzal minket, olvasókat is boldoggá tenne.

Üdvözlettel: ***Varga Aranka***

Tisztelt Varga Aranka!

Kedves levelét születésnapi ajándékként helyezzük el a folyóiratban.

A mi – a szerkesztőség és az olvasók – ajándéka Grétsy László tanár úrtól pedig az, hogy továbbra is velünk marad. A főszerkesztői tisztségéről mondott csupán le, de a nyelv ápolásában végzett munkájáról nem. Mindannyiunk örömére továbbra is olvashatjuk bölcs tanácsait, izgalmas gondolatmeneteit, fejthetjük fejtőrőit. Születésnapján ennél szebb ajándékot nem is adhatott volna nekünk! *Isten éltesse Grétsy László professzor urat!*

HÍREINK

Elindult az Anyanyelvi est fiataloknak sorozata

Bese Gergő atya volt a vendég az Anyanyelvápolók Szövetsége új sorozatának első eseményén. Az elsősorban – de nem kizárólagosan – fiataloknak szóló anyanyelvi estek helyszíne a Józsa Judit Galéria. 2021. november 4-én Józsa Judit átadta az alkalomra készült emlékplakett első példányt Blankó Miklósnak, az est vezetőjének. A Bese Gergő atyával elhangzó beszélgetés rövidített változatát e lapszámunkban közöljük. A kéthavonta tartandó szalon következő vendégei között művészek, közgazdászok, médiaszereplők lesznek a Józsa Judit Galériában. A következő alkalmakról a Szövetség honlapján tájékozódhatnak.

Lingua Materna anyanyelvi vetélkedő

A Lingua Materna Kárpát-medencei anyanyelvi vetélkedő döntőjére gyűlt össze 20 iskola hatvan diákja Sátoraljaújhelyen 2021. november 5. és 6. között. A háromfordulós anyanyelvi vetélkedő idén első ízben valósult meg, gyarapítva a Rákóczi Szövetség tanulmányi versenyeinek számát – mondta Csáky Csongor, a Rákóczi Szövetség elnöke a megnyitón. A verseny szakmai hátterét az Anyanyelvápolók Szövetsége biztosította Blankó Miklós és Cservenka Judit koordinálásával. A vetélkedő témája: „Magyar táj, magyar ecsettel". Tájirodalom, tájnyelv, a nemzeti táj és az egyén viszonya. A döntőben a szakmai zsűri előtt bizonyíthattak a résztvevők: a zsűrielnök Fráter Zoltán irodalomtörténész, egyetemi docens mellett Cservenka Judit szerkesztő-újságíró és Nyiri Péter, A Magyar Nyelv Múzeumának igazgatója foglalt helyet. A díjakat Szili Katalin miniszterelnöki megbízott, az Országgyűlés volt elnöke, a vetélkedő zsűrijének tiszteletbeli elnöke adta át.

A zsűri tiszteletbeli elnöke, Szili Katalin, elnöke, Fráter Zoltán és tagjai, Cservenka Judit és Nyiri Péter, valamint a versenyzők tanáraikkal (kép: a Rákóczi Szövetség Facebook-oldala)

A magyar nyelv örömünnepe

2011 óta minden évben november 13-án rendezi meg az Anyanyelvápolók Szövetsége magyar nyelv napi gáláját a pesti Vigadóban, a Magyar Művészeti Akadémia székházában. 1844-ben ezen a napon fogadta el a reformországgyűlés azt a törvényt, amely a magyar nyelvet hivatalos államnyelvvé tette. Az Anyanyelvápolók Szövetsége gálája igazi örömünnep: a nyelvművelő mozgalom vezetői, tagjai együtt ünneplik anyanyelvünket, átadják az Anyanyelvápolók Szövetsége rangos díjait, kihirdetik pályázataik eredményeit. Az est műsorvezetői Bordi András és Török Annamária rádióbemondók voltak. A beszédek és laudációk között a Lőrincz Beáta és Varga Zoltán koreográfusok vezette Cédrus Táncegyüttes néptáncait tekinthettük meg a Magyarhang zenekar kísérete

A gálaest örömteli percei (képek: Reiser György Lukács)

mellett. Juhász Judit, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke ünnepi köszöntőjében a mozgalom korelnökének, Kováts Dániel tanár úrnak a levelét olvasta fel. Nyiri Péter, A Magyar Nyelv Múzeumának igazgatója mondott beszédet a gálaműsor elején. Beszédét e lapszámunkban közöljük.

A szövetség díjai közül elsőként a Lőrincze-díjat adta át Grétsy László professzor emeritus Lengyel Klárának, az ELTE docensének. A Deme László-ösztöndíjat Ludányi Zsófia nyelvész, tudományos munkatárs, adjunktus kapta. A Maróti István-emlékérmet idén Nagy Sándorné tanárnő érdemelte ki. A Kazinczy-díj Alapítvány a tavalyi évben Arany Kazinczy-díjat adományozott Péntek János erdélyi nyelvészprofesszornak. A koronavírus-járvány miatt a 2020-as Kazinczy-díjakat is idén adta át Szakonyi Károly Kossuth-díjas író, a Kazinczy-díj Alapítvány elnöke és Kerekes Barnabás, az Alapítvány elnökhelyettese. Kitüntetést vett át Rácz Melinda, kolozsvári magyartanár, Ottohál Andrea, szegedi magyartanár. 2021-es díjazottként köszöntötték Bóna Judit nyelvész egyetemi docenst, Gyarmatiné Rostás Ida balassagyarmati magyartanárt, Süveges Gergő televíziós szerkesztő-műsorvezetőt, valamint Szabó Anett újságírót, televíziós szerkesztőt. Péchy Blanka-díjat kapott 2020-ban Papp Györgyné balatonboglári magyartanár, Vörös Alpár István Vita kolozsvári iskolaigazgató. 2021-ben Budainé Bodnár Edit, a sátoraljaújhelyi művelődési ház igazgatója, valamint Kósáné Kisgéczi Gabriella csurgói magyartanár vette át a rangos kitüntetést.

A gála második részében Fábiánné Szenczi Ibolya tanárnő elmondta, hogy az Anyanyelvápolók Szövetsége a kulturális kormányzattal közösen 21. alkalommal hirdetett anyanyelvi pályázatot, melynek címe Gyermekjátékok volt. A dolgozatok értékelői (Fábiánné dr. Szenczi Ibolya elnök, Matula Ágnes és Török Annamária zsűritag) arany, ezüst, bronz minősítéssel jutalmazták a versenyzőket. A díjakat Kisfaludy László, az Emberi Erőforrások Minisztériumának köznevelésért felelős helyettes államtitkára adta át.

A gálaestet az anyanyelvápoló.hu-n élőben közvetítették. A felvétel a Facebook-oldalon megtekinthető. Az Anyanyelvápolók Szövetségének honlapján a méltatások és a beszédek teljes szövege olvasható.

Nyiri Péter Szövetségünk új alelnöke

2021. december 4-ére rendkívüli, tisztújító közgyűlést hívott össze az Anyanyelvápolók Szövetsége a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermébe. A közgyűlésen a megüresedett alelnöki székbe Nyiri Pétert választották. A rendezvényt az anyanyelvápoló.hu élőben közvetítette, így akik személyesen nem tudtak jelen lenni, azok is valós időben követhették a nap történéseit.

Juhász Judit elnök asszony rövid köszöntője után ismertette a kitűzött napirendi pontokat.

Némethné Balázs Katalin, a jelölőbizottság elnöke számolt be a választást előkészítő munkáról. A bizottságnak Keppel Gyula és Pásztor Sándorné középiskolai tanárok, Kiss Gábor, a Tinta Könyvkiadó igazgatója, valamint az ifjúsági vezetőség képviseleté-

Juhász Judit pohárköszöntőt mond a megválasztott alelnök tiszteletére – az ASZ megújult elnöksége: Juhász Judit elnök, Kerekes Barnabás és Nyiri Péter alelnökök
(képek: Reiser György Lukács)

ben Bálint Ádám voltak tagjai. Elmondta, hogy a megkérdezettek mindegyike Nyiri Pétert látta erre a pozícióra a legalkalmasabbnak. Kerekes Barnabás alelnök méltatásában elmondta: „ha csak egyetlen mondatban volna szabad összefoglalnom az ő jelölését, akkor azt mondanám, hogy megtaláltuk a tökéletes jelöltet." A teljes méltatás honlapunkon elérhető. Nyiri Péterrel az ASZ honlapján hamarosan portréinterjút közlünk. A szavazást követően a szavazatszámláló bizottság elnöke, Oravecz Lászlóné bejelentette: egy érvénytelen szavazat érkezett, az összes többi támogatta a jelöltet. Nyiri Péter megköszönte a belé vetett bizalmat, és felvázolta, milyen cselekvési programot tervez megvalósítani új tisztségében. Megosztotta azt is, hogy szerinte „az anyanyelvi mozgalomban való tevékenység alapvetően pedagógiai feladat." Kifejtette, hogy ezt a munkát nemzetstratégiai jelentőségűnek tartja, hiszen a szövetség programjai elsősorban a fiatalokat szólítják meg, akik szerepe sorsdöntő jelentőségű a nemzet jövőjének alakulásában. Beszéde végén elmondta, hogy három gyermek édesapjaként hogyan látja feladatát: „Az ember szülőként arra szövetkezik a Jóistennel, hogy tevékeny, tisztességes, a hazájukat szerető és a helyi értékekkel tisztában levő fiatalokat neveljen a hazának". A választás után bemutatták a „Hű valék" című kötetet, mely Kováts Dániel hangjátékából készült, és alcíme szerint Kazinczy Ferenc életpéldáját tárja elénk írásai tükrében. A hangoskönyvet e lapszámban részletesen ismertetjük. A közgyűlés záróakkordjaként a Cédrus Táncegyüttes adventi műsorát láthattuk. Úrjövet idején emelkedett lélekkel, ünnepi hangulatban, s a küszöbön álló új esztendőre bizakodó szemmel tekintve búcsúzott a 2021-es évtől a közgyűlés. A közgyűlés teljes beszámolója honlapunkon olvasható. A rendezvényről készült felvétel visszanézhető az Anyanyelvápolók Szövetségének Facebook-oldaláról.

(Reiser György Lukács beszámolója felhasználásával)

Első Magyaróra-bemutató

Lapszámbemutatóval zárta harmadik évfolyamát a Magyaróra – a magyar nyelv és irodalom barátainak, tanárainak lapja. Az Anyanyelvápolók Szövetsége szakmai folyóirata tematikus számai a magyartanítás legégetőbb kérdéseivel foglalkoznak – érdekes és színes tanulmányok, esszék, interjúk születnek minden lapszámba magyartanárok, szakmódszertani oktatók, kutatók tollából – tudtuk meg Fráter Zoltán főszerkesztőtől a 2021. november 30-i, a Józsa Judit Galériában tartott Magyaróra bemutatóján. Blankó Miklós szerkesztő bemutatta a korábbi lapszámokat, és felhívta arra a figyelmet, hogy a Magyar Postánál megrendelhető folyóirat idén már négy számban, 540 oldalon jelent meg. A 2021/3. szám a Nyelvhelyességgel foglalkozott, Lengyel Klára szerkesztő a nyelvhelyesség iskolai szerepének vitathatatlanságára hívta fel a figyelmet. A 4. számot bemutató Fráter Zoltán főszerkesztő a Gyermek- és ifjúsági irodalom cím kapcsán elmondta: a Magyaróra teljessé vált, hiszen az írások az óvodások „olvasmányaitól" a nagykamaszokéig szólnak. A magyaróra ügye iránt elkötelezetteket a Józsa Judit Galéria várta és várja a Magyaróra című folyóirat további bemutatóira.

A Magyaróra-bemutató előadói és házigazdája: Fráter Zoltán, Lengyel Klára, Józsa Judit és Blankó Miklós
(képek: Horváth Zsófia)

Családi hagyományaink

A Magyarságkutató Intézet és az Anyanyelvápolók Szövetsége közös pályázatának eredményeit Juhász Judit, a Szövetség elnöke, valamint Pomozi Péter, a Magyarságkutató Intézet Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpontjának igazgatója hirdette ki 2021. december 3-án. „A nyelvjárások írott formái – Hagyomány, helyzetkép és fejlesztési lehetőségek" címmel tartott nemzetközi online konferencián elmondták, hogy 59 pályázatból választották ki a legjobbakat. Az eredményhirdetés felvétele visszanézhető az ASZ Facebook-oldalán.

A képen: ***Juhász Judit elnök és Pomozi Péter igazgató az online díjkiosztón*** (Magyarságtudományi Intézet Facebook-oldala)

Az Anyanyelvápolók Szövetsége 2022. első félévi programja

január 22.	a magyar kultúra napja (Tamási Áron-emlékműsor; Deme László-emlékkonferenciák kötetének bemutatója)
február 19.	az Ifjúsági Tagozat anyanyelvi parlamentje
február 21.	az anyanyelvek napja (a megújult Édes Anyanyelvünk folyóirat bemutatója)
március 12.	Práter-nap (általános iskolai beszédművelő körök találkozója és anyanyelvi versenye)
március 24.	a Magyaróra Táj című folyóiratszámának bemutatója
március 25–27.	a Dunától keletre fekvő megyék általános iskolai szépkiejtési versenye Kisújszálláson
április 1–3.	az Aranka György nyelv- és beszédművelő középiskolai verseny döntője Kolozsvárott
április 7–9.	a Dunától nyugatra fekvő megyék és a főváros általános iskolai szépkiejtési versenye Balatonbogláron
április 19–24.	a magyar nyelv hete (megnyitó ünnepség Felvidéken)
április 22–24-	a középiskolások Kárpát-medencei Kazinczy szépkiejtési versenyének döntője Győrben
május 14–15.	az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportok találkozója Tahin
május 21.	az Anyanyelvápolók Szövetsége rendes közgyűlése; a Beszélni nehéz!-szakkörök országos találkozója
június 4.	az Édes anyanyelvünk verseny délvidéki döntője Óbecsén
június 21.	a Magyaróra Mondat az irodalomban és a nyelvben című folyóiratszámának bemutatója
havonta	Nyelvőrző Szalon
havonta	Tempora mutantur online videósorozat
kéthavonta	Anyanyelvi est fiataloknak

További információk aktuális programjainkról honlapunkon (anyanyelvapolo.hu) olvashatók.

Író és hőse: Jókai Mór és Benyovszky Móric irodalmi konferencia

275 éve született Benyovszky Móric. Az emlékévhez kapcsolódóan az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Benyovszky Társaság irodalmi konferenciát szervezett.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett eseményen köszöntőt mondott Kiss A. Kriszta, a konferencia levezető elnöke és G. Németh György, a Benyovszky Társaság elnöke. A program előadói a következők voltak: Fried István; Eisemann György; Hansági Ágnes; S. Varga Pál; Nyiri Péter; Szilágyi Márton; Steinmacher Kornélia. A zárszót Juhász Judit, az Anyanyelvápolók Szövetsége elnöke mondta. A konferencia teljes anyaga visszanézhető Facebook-oldalunkon.

Juhász Judit elnök és G. Németh György, a Benyovszky Társaság elnöke (kép: Reiser György Lukács)

Tempora muntantur – Nagyjaink nyelvünkről és kultúránkról

2021 tavaszán, a magyar nyelv hetén indította útjára az Anyanyelvápolók Szövetsége videósorozatát a Nyelvünk és kultúránk barátainak Facebook-oldalán (facebook.com/nyekbo1970), amelyben a két szerkesztő-riporter, Cservenka Judit és Blankó Miklós beszélget a hazai kulturális közélet nagyjaival nyelvünk és kultúránk változásairól. A helyszínt mindig a szereplők választják, így már jártunk Náncsi néni vendéglőjében, a Magyar Művészeti Akadémián, a Magyar Zene Háza építési területén, sőt a Karmelita kolostorban is. Az eddig hét epizóddal büszkélkedő sorozat részeit összesen már több mint húszezren látták. A sorozat részei visszanézhetők a Nyelvünk és kultúránk barátainak Facebook-oldalán: 1. Görög Ibolya protokollszakértő, 2. Keleti Éva Kossuth-díjas fotóművész, 3. Klinghammer István térképészprofesszor, akadémikus, 4. Bagdy Emőke klinikai szakpszichológus, 5. Batta András Széchenyi-díjas zenetörténész, a Magyar Zene Háza igazgatója, 6. Kubik Anna Kossuth-díjas színművésznő, 7. Schmitt Pál olimpiai bajnok, volt köztársasági elnök.

Két vendégünk: Schmitt Pál és Bagdy Emőke (kép: Paulusz Kristóf, valamint Nagy Tibor)

A szerkesztőség a következő lapszámokban közli a 2021/3–5. lapszámokból kimaradt híreket.

PONTOZÓ •••• *Grétsy László rovata*

Mindenekelőtt a Pontozó 2021. évi 4. számának megfejtéseit adjuk meg.

I. Megszöktek a magánhangzók. 1. Biléta. 2. Öblít. 3. Balta. 4. Bolt. 5. Belátó. 6. Beolt. 7. Beleüt. 8. Baláta (ezt a Nagykanizsa és Nagyatád között fellelhető kis tavat néhányan nem találták meg). 9. Abált. 10. Balti.

II. Hétszer hét. 1. Haladás. 2. Monitor. 3. Szurdok. 4. Golding. 5. Okarina. 6. Madonna. 7. Afrikai. A két mágus művészneve: Houdini és Rodolfo.

III. Öltözékek. 1. Sába + Tőke > Esőkabát. 2. Ural + Hála > Gálaruha. 3. Akác > Nagy > Kacagány. 4. Szem + Kupa > Kapusmez. 5. Vált + Ikra > Kravátli. 6. Kosz + Mani > Mokaszin. 7. Toka + Hont > Otthonka. 8. Remo + Bors > Sombrero. 9. Ming + Kosz > Szmoking. 10. Terv + Tesz > Szvetter.

IV. Szójátékos csattanó. … azt mondta, hogy nekem elmentek otthonról.

A megkívánt pontszámot, a 70 pontot elért megfejtők közül ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Baranyai Magdolna; Dénes Gyuláné; Dörnyei László; Gregor Zoltánné; Korcsog Margit; Pályi István; Pesti Roland; Sima Mihályné; Schnellerné Hegedűs Erika; Szőtsné Antal Irén. Nyereményük Szentes Tamásnak a Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent, Ne vedd komolyan! Vagy mégis?... című könyve.

A Pontozó új feladatai

I. Betoldós rejtvény. Nyolc szót adunk meg betűrendben. Olvasóink feladata kettős. 1. Mindegyik szóba toldjanak be egy betűt, betűjegyet, ám úgy, hogy a szó a betoldással együtt is értelmes maradjon, de természetesen már új szó legyen. 2. Ha ez megvan, a betoldott összesen nyolc betű(jegy)ből rakják ki egy olyan fogalomnak a nevét, amely rejtvényünkkel is kapcsolatba hozható. A jó megfejtésért szavanként 2 pont, a nyolc betűből kirakott fogalomért 4 pont jár, a telitalálatos megoldás tehát 20 pontot ér.

aszal – csapos – habzik – hiba – homár – kert – kupé – tárul

II. Állatvilág. Anagrammafeladványunkkal az állatvilág legkülönbözőbb egyedeit hozzuk „rejtvényközelbe", azaz megfejtőinkhez. Ha ugyanis a bal oldali tízszer két kérdésre helyesen válaszolnak, mégpedig mindig egy-egy négy betű(jegy)ből álló szóval, akkor ezekből az itt összegyűlt nyolcbetűs halmazokból a jobb oldali kérdéseknek megfelelően mind a tíz szakaszban egy-egy érdekes és nem is ismeretlen állat nevét állíthatják össze. Mivel mind a tízszer három-három kérdésre kell felelni, továbbá minden helyes válaszért 1 pont jár, e feladványunkban összesen 30 pontot szerezhetnek!

1. Kizárólag: Sportos szám: — Vérszívó atka:
2. Fizetési részlet: Becézett Olga: — A krokodil amerikai „megfelelője":
3. Folyadék: Magyar festőművész (…. Mór, 1828–1899): — Szépia:
4. Állati fekhely: Nóta: — Színét változtató, fán élő hüllő:
5. Való: Sütőrács: — Ízletes tengeri kagyló:
6. Tamási . . . . ; az Ábel-trilógia szerzője: Kolloid oldat: — Macskaféle nagy ragadozó:
7. Szokatlan, különös: A szabadban: — Éjjel vadászó ragadozó bogár:
8. Dohányáru, becézve: Könnyű testmozgás: — Ehető puhatestű állat:
9. Torz törpe: Kölykezik: — Fehér vagy rózsaszín tollazatú gázlómadár:
10. A dalmát tengerpart téli hideg bukószele: Előcsarnok, társalgó: — Ragadozó kopoltyús:

III. Hétszer hét. Ha megfejtőink helyesen válaszolnak a meghatározásokra, akkor a kitöltött ábra bal felső sarkától a jobb alsóig egy jeles magyar nyelvész családnevét olvashatják össze, majd a sorok megfelelő átrendezése után a jobb felső saroktól a bal alsó sarokig ugyancsak egy kiváló nyelvészünk vezetéknevét betűzhetik ki. A két nyelvtudós nevét az kapcsolja össze, hogy mindkettő legalább két évtizeden át felelős szerkesztője volt a Magyar Tudományos Akadémia 150 éve, 1872-ben alapított patinás folyóiratának, a Magyar Nyelvőrnek. Minden megtalált szóért 1 pont jár, az átlókból kiolvasható két hétbetűs névért 7-7, összesen tehát 21!

1. Egy 21. századi római pápa neve (sorszáma nélkül):							
2. Tiszta, rendes:							
3. Gyöngy nyakék népies szóval:							
4. Kellemes szagú:							
5. Öltözködési cikk:							
6. Város Bács-Kiskun megyében:							
7. Rabló, útonálló:							

IV. Szójátékos csattanó. Megfejtésül olvasóinknak a következő oldalon található, Farsangi fogadalom című rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtésért 25 pont jár.

A közzétett rejtvények együttes értéke 96 pont, de már 75 pont is elég a sorsolásban való részvételhez. A feladványok megfejtését **2022. április 1-jéig** várjuk címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Károlyi u. l6. (1053), vagy a rovat vezetőjének címére: gretsyl@t-online.hu. Minden olvasónak kellemes fejtörést és sikeres megfejtést kívánnak a rovat szerzői:

Grétsy László (I., II.),
Schmidt János (IV.), Varga István (III.)

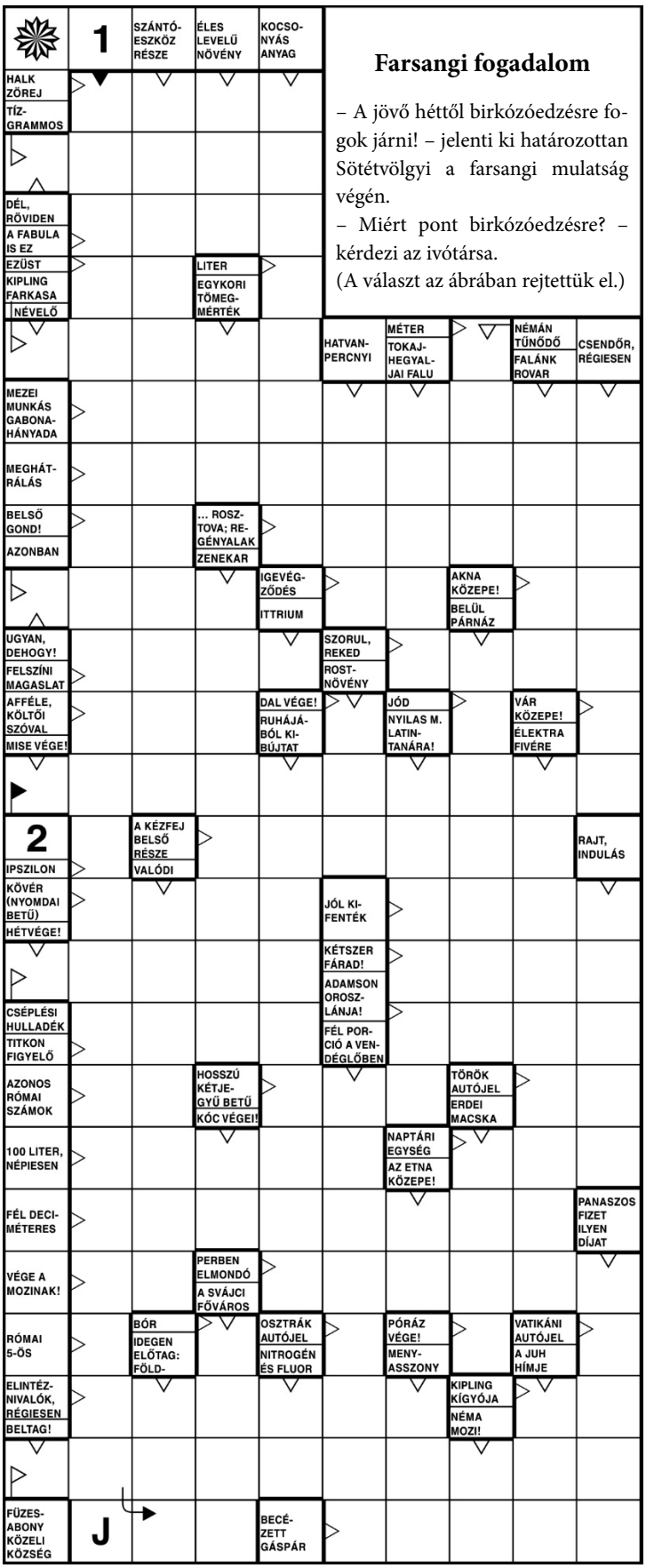

Farsangi fogadalom

– A jövő héttől birkózóedzésre fogok járni! – jelenti ki határozottan Sötétvölgyi a farsangi mulatság végén.

– Miért pont birkózóedzésre? – kérdezi az ivótársa.

(A választ az ábrában rejtettük el.)

Gyereksarok – Nyelvi játékok

Új rovatunkban az általános és középiskolai korosztálynak kínálunk nyelvi fejtörőket. Feladványainkkal érdemes szórakozva tanulni.

Általános iskolásoknak ajánljuk:

Minden kezdet nehéz:

Olyan megoldásokat keresünk a feladatra, amelyek ugyanazzal a betűvel kezdődnek, azaz alliterálnak. Segítségül mindig megadjuk a kezdőbetűt is. (Pl. helyes fegyverforgató ultizik = kedves katona kártyázik)

1. Alattomos tüskéshátú lopakodik:
2. Piszkos kandúr tisztálkodik:
3. Elcsigázott labdarúgó tilinkózik:
4. Szomorú táncosnő mendegél:
5. Nagy hasú horgász sírdogál:

Középiskolásoknak ajánljuk:

I. Kezdetnek nem rossz

Melyik szó illik a felsorolt szavak elé?

1. -pont, -pillantás, -tanú, -bogár, -fog:
2. -óra, -tükör, -lépcső, -ágyú, -torony:
3. -törő, -műves, -fal, -ház, -tár:
4. -kendő, -harisnya, -papír, -cukor, -hernyó:
5. -pad, -létra, -kóró, -fül, -létra:

A feladat megfejtői között mindkét korosztályban ajándékkönyvet sorsolunk ki. A megoldásokat tollal írva, befotózva vagy gépelve az ea@anyanyelvapolo.hu címen várjuk. Jó szórakozást, kellemes időtöltést kíván a feladat szerzője:

Forgács Róbert.

Öltözetek

Anyanyelvi pályázat – 2022

Az Anyanyelvápolók Szövetsége a kulturális kormányzattal közösen 2022-ben meghirdeti a 22. anyanyelvi pályázatot, amelynek témája: viseletek, öltözetek elnevezése.

A pályázat célja: az **öltözet**et alkotó hagyományos és a különleges **ruhadarabok, kiegészítők szókincsének gyűjtése**, a régi, feledésbe merülő szavak felidézése, valamint az új, legfrissebb szavaink listázása.

Az öltözet a testen viselt ruhadarabok, illetőleg azok kiegészítőinek összessége. Elsődleges szerepe a test védelme. „Az emberi öltözet a legrégibb időtől kezdve nem csupán védte a beleöltözőt, hanem díszítette is, és kifejezte társadalmi helyzetét." Ruhadarabjainkat elsősorban az időjárás szerint váltogatjuk, de öltözetünk természetesen függ nemünktől, életkorunktól, tevékenységünktől, az alkalomtól és az anyagi helyzetünktől. Egy ember öltözete többrétegű: az alsóruházattól a kabátig öltözködésünk szabályos sorrendű. „A 16. sz. óta ismertek közigazgatási rendelkezések, melyek előírták: mit szabad viselnie a jobbágynak, a városi kézművesnek, nemesembernek. Ettől az időtől kezdve maradtak fönn viseletábrázolás-sorozatok is, amelyek épp az öltözet különbözőségével jelenítették meg a társadalom különböző rétegeit, ill. különböző népek, népcsoportok tagjait. … Egy-egy virágjában levő népviselet jelrendszerként is felfogható, amely azoknak, akik ismerték az egyes öltözetdarabok, színek, díszítések és összeállítási módok jelentését, a viselőről, annak állapotáról, koráról, rangjáról-módjáról, foglalkozásáról, arról az alkalomról, amihez felöltözött stb. jóformán mindent elmondott." (Az idézetek a Magyar néprajzi lexikon Népviselet címszavából származnak; szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.)

Pályázni rendszerezett szógyűjteményekkel és szómagyarázatokkal lehet. A rendszerezés lehet betűrendes, lexikonszerű, de lehet enciklopédikus, tematikusan rendezett. A szógyűjtés vonatkozhat egy-egy tájegység, település, foglalkozás (pl. munkaruhák, szabadidőben viselt ruhák, sport), nemi vagy társadalmi csoport (pl. férfi vagy leányka viseletek, rocker ruhadarabok), alkalomhoz fűződő (pl. esküvő) ruházatok, kiegészítők (táska, ékszer, hajdísz stb.) felsorolására akár a jelenkorban, akár történeti távlatban. A szógyűjtés kiterjedhet az öltözködés, viselet sajátos megnevezéseire is, így például egy-egy szakma szlengjében használt szavakra, a diáknyelv szavaira, valamint a divatszakma kifejezéseire is. A gyűjtött szavak jelentését pontosan meg kell magyarázni, a magyarázatot lehet, sőt sokszor érdemes ábrával, fotóval kiegészíteni.

A pályamunkában meg kell adni a gyűjtés tárgyának pontos témakörét, időbeli, térbeli, társadalmi vonatkozásait. A bírálók előnyben részesítik a tematikusan jól körülhatárolt gyűjtéseket. (Pl. egy tájegységhez, egy foglalkozáshoz, egy csoporthoz, egy eseményhez, egy nyelvhasználathoz kötött és rendezett gyűjtés sikeresebb, mint az alkalmilag megtalált szavak listája.)

A pályamunkák ideális terjedelme: 15–20 ezer leütés, a felső határ: 40 ezer leütés. A pályázat kiírói kérik, hogy a szövegekben ne használjanak különleges tördelési formákat.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége nyelvészekből és a pályázat témájához kapcsolódó szakmák szakértőiből álló bizottságot kér fel a pályamunkák értékelésére.

A tartalmi és nyelvi szempontból legjobbnak minősített pályázatok díjazásban részesülnek. A pályázatra 1 millió forint áll rendelkezésre. A díjak egyaránt lehetnek pénzdíjak és tárgyjutalmak. A szövetség a legjobb pályázatok anyagából válogatáskötetet jelentet meg. A pályázat benyújtásával a pályázó hozzájárul dolgozata közléséhez. Közlés előtt a szerkesztők egyeztetnek a kiválasztott szövegek szerzőivel. A kiadványból a szerzők tiszteletpéldányt kapnak.

A pályázatok beérkezési határideje: 2022. augusztus 20. A pályázati anyagot kizárólag elektronikus formában (e-mailben, csatolt fájlban) lehet küldeni (a rajzolt, fotós illusztrációt csatolt fényképen érdemes mellékelni). A beérkezett pályázatot e-mailben visszaigazoljuk. Ímélcím: kovacs.zsuzsanna@anyanyelvapolo.hu.

A pályázat kötelező tartozéka egy **adatlap** a következő nyilatkozattal és adatokkal.

Nyilatkozat: Alulírott nyilatkozom, hogy az *Öltözetek* pályázatra beküldött pályamunkám teljes egészében saját, eredeti, másutt nem közölt alkotás, amelyet az Anyanyelvápolók Szövetsége egészében vagy részleteiben megjelentethet.

(A nyilatkozatot természetesen külön alá kell írni.)

A megadandó **adatok**: a pályamunka címe, a szerző neve, címe, telefonszáma, ímélcíme, aláírása.

A Nyilatkozatot postán kell beküldeni: Anyanyelvápolók Szövetsége, Öltözetek pályázat, 1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Az eredményhirdetés és a pályázati anyagból szerkesztett kötet bemutatása 2022. november 13-án, a magyar nyelv napján lesz a Pesti Vigadóban.